

ଓଡ଼ିଶା : ନୈସର୍ଗିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ପରିଭାଷା

ଏହି ପବିତ୍ର ଭୂଖଣ୍ଡର ଅସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଅଖଣ୍ଡ ଇତିହାସର ସ୍ରୋତ ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ପ୍ରବହମାନ । ଗୌରବୋଜ୍ଜ୍ଵଳ ଇତିହାସର ସ୍ଵାକ୍ଷର ଅନେକ କୀର୍ତ୍ତିରାଜିରେ ପ୍ରତିଫଳିତ । ସମୟ ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହେବା ସହିତ ରାଜ୍ୟର ଅଧିକାଂଶ ଭାଗରେ ଉତ୍ତମନନ୍ଦ ଦ୍ଵାରା ଏଭଳି ଅନେକ ସ୍ଥାନ ଲୋକଲୋଚନକୁ ଆସିପାରିଛି । ଏସବୁ କୀର୍ତ୍ତିରାଜି ପରିପୁଷ୍ଟ ଏକ ସମୃଦ୍ଧ ସଭ୍ୟତାର ଅବସ୍ଥିତି ସମ୍ପର୍କରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅବଗତ କରାଏ । ଏଭଳି ଉନ୍ନତ ଓ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସଂସ୍କୃତି କୃତ୍ରିମ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଧର୍ମ ଓ ଦର୍ଶନ, ଆଦିବାସୀ ଓ ଆର୍ଯ୍ୟ, ବୁଦ୍ଧ ଓ ଜୈନ ଧର୍ମ, ଇସଲାମ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ – ଆମ ଇତିହାସରେ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଥିତି ପ୍ରକଟ କରିଆସିଛନ୍ତି ଏବଂ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏସବୁ ଏକତ୍ରିତ ରହି ଏ ମାଟିର ଲୋକମାନଙ୍କର ଧର୍ମୀୟ ସହିଷ୍ଣୁତାକୁ ପ୍ରମାଣିତ କରୁଛନ୍ତି । କଳା ଓ ସ୍ଥାପତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନେକ ଶତାବ୍ଦୀର ଇତିହାସକୁ ପ୍ରମାଣିତ କରି ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଛନ୍ତି । ଏବେ ମଧ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତିରୂପ ସେହି ପୁରାତନ କଳାର ଅଭିଜ୍ଞ ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନଙ୍କୁ ଜୀବିକାର୍ଜନର ମାର୍ଗ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଛି ।

ସର୍ବଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ମୁଖ୍ୟସ୍ରୋତ ମଧ୍ୟରେ ଶତାବ୍ଦୀ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ଓଡ଼ିଶା ତା’ର ସ୍ଵକୀୟ ସଂସ୍କୃତିକ ପରିଚୟ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିପାରିଛି । ଏହାର ସାମୁହିକ ପ୍ରଥା ଓ ରୀତିନୀତିଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟିଏ କୃଷିଭିତ୍ତିକ ପଞ୍ଜିକା ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ପର୍ବପର୍ବାଣୀର ଏକ ସୁଦୀର୍ଘ ସୂଚୀରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ଏଠାରେ ଈଶ୍ଵର ମାନବୀୟ ଏବଂ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର, ଶ୍ରୀଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିର ଭଳି ବୃହତ୍ ମନ୍ଦିରରେ ରୁହନ୍ତୁ ବା କ୍ଷୁଦ୍ର ପୀଠରେ ରହିଥାଆନ୍ତୁ, ପର୍ବପର୍ବାଣୀରେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଭେଟିବାକୁ ମନ୍ଦିରରୁ ବାହାରି ଆସିଥାନ୍ତି । ଏଠାରେ ଥିବା ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ମନ୍ଦିର ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର ଧର୍ମୀୟ ଭାବନାର ସଂକେତ ଦିଏ, ଯେଉଁମାନେ ଏବେ ବି ପ୍ରତ୍ୟେକ ନୂତନ ବସତିରେ ସ୍ଵେଚ୍ଛାକୃତ ଭାବେ ଛୋଟ ଛୋଟ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣରେ ଅହରହ ଉଦ୍ୟମରତ । ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଘରେ ଏବଂ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ଦିନରେ ଆବଶ୍ୟକ ପଡୁଥିବା ସାଜସଜ୍ଜା ନିର୍ମିତ ଉପକରଣଗୁଡ଼ିକୁ ତିଆରି କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରୁହନ୍ତି, ଯାହାକି ସେମାନଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିବାର ମାଧ୍ୟମ ଯୋଗାଇ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କୁ କଳାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ବାନ୍ଧ ଲୁଗା ବା ଚାନ୍ଦୁଆ କାମ, ଚେରାକୋଟା, ଲାଖ, ପିତ୍ତଳ, ତାରକସୀ ଗହଣା ସାମଗ୍ରୀ ଅଥବା ପଟ୍ଟଚିତ୍ରରେ ଦେବତା – ଏସବୁ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକମାନଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନକୁ କଳାତ୍ମକ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଶର ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଏପରିକି ବିଦେଶରେ ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାରେ ମାର୍ଗ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରେ । ନୌ-ବାଣିଜ୍ୟରେ ଏକଦା ସମୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିବା ଏହି ରାଜ୍ୟ ଏପରି ପ୍ରସଙ୍ଗର ପ୍ରମାଣ ।

ତାଳପତ୍ର ପୋଥି ଏବଂ ମନ୍ଦିର ଗାତ୍ରରେ ପ୍ରସ୍ତର ଖୋଦେଇରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ତଥ୍ୟ – ସଂଗୀତ, ନୃତ୍ୟ, ନାଟକ ପରି ମନୋରଞ୍ଜନ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦିରେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ଚମତ୍କାରିତା ପ୍ରତିଫଳିତ । ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଲୋକକଳା ଯଥା- ସଂଗୀତ, ଗୀତ, ନୃତ୍ୟ, ନାଟକ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସଂଗୀତ, ଗୀତ, ନୃତ୍ୟ, ନାଟକ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟକୁ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା ଓ ଏଗୁଡ଼ିକ ଏବେ ମଧ୍ୟ କାଳର କରାଳ ଗତି ଦେଇ ଚିଷ୍ଟି ରହିଛି ଏବଂ ସ୍ଵାଧୀନୋତ୍ତର କାଳରେ ଅଧିକ ପରିପୁଷ୍ଟ ଓ ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇଛି । ଏହା କହିଲେ ଅତିରଞ୍ଜିତ ହେବନାହିଁ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତର ଅତ୍ୟଧିକ ଭାବେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର କଳାତ୍ମକ ସମ୍ପ୍ରେଦାନଶୀଳତାର ପରିଚୟ ଦେଉଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଶା ହେଉଛି ଏକ ଉନ୍ନତ ଏବଂ ବିବିଧ କଳାତ୍ମକ କୃତ୍ରିମ ରାଜ୍ୟ । ଏହାର କଳା ସଂସ୍କୃତି ଏକ ସୁଦୀର୍ଘ ଐତିହାସିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ପରିଣାମ ଯାହା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ଦାର୍ଶନିକ ଏବଂ ମାନବବାଦୀ ଭାବଧାରା ସମ୍ମିଳିତ କରି ଏକ ସଂସ୍କୃତିସଂପନ୍ନ ଓ ମାର୍ଜିତ

ଜୀବନର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାର୍ଗ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛି । ଓଡ଼ିଶାର ସାଂସ୍କୃତିକ ଐତିହ୍ୟ ଏହାର ବହୁବିଧ କଳା ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରସ୍ତୁତିତ ହୋଇଛି । ଲୋକମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ଓ ଧାର୍ମିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ମହକ ଥାଣି ଏହାକୁ ଜୀବନ୍ତ କରେ ସଂସ୍କୃତି । ଏହା ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ପ୍ରେରଣାର ଅନ୍ତଃସ୍ରୋତ ଭାବେ କାମ କରେ ଏବଂ ମାନବୀୟ ସମ୍ପର୍କ ଓ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଐକ୍ୟ ସ୍ଥାପନରେ ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସେତୁରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ।

ଚିତ୍ରକଳା, ସ୍ଥାପତ୍ୟ, ଭାଷ୍ୟର୍ଯ୍ୟ, ହସ୍ତକଳା, ସଂଗୀତ ଏବଂ ନୃତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପରମ୍ପରା ରହିଛି । ଓଡ଼ିଶୀ ଚିତ୍ରକଳାର ତିନିଗୋଟି ସ୍ରୋତ ରହିଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ସାମଗ୍ରିକଭାବେ ଏହାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦିଗ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରିଥାନ୍ତି । ଏଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି –ଜନଜାତି, ଲୋକକଳା ଏବଂ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ । ଏହି ଣା ଗୋଟି ସ୍ରୋତ ମଧ୍ୟରେ ନିୟମିତ ଭାବେ ଚିନ୍ତାଧାରାର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଏହାଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶୀ କଳାର ଭଣ୍ଡାର ରକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ଝୋଟି, ଚିତା, ମୁରୁଜ :

ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକକଳା ସାମାଜିକ ଏବଂ ଧର୍ମୀୟ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ । ମାର୍ଗଶୀର ମାସରେ ମହିଳାମାନେ ମା'ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରନ୍ତି । ଏହା ହେଉଛି ଫସଲ ଅମଳର ରତ୍ନ ଯେତେବେଳେ କି ଶସ୍ୟ ଅମଳ ହୋଇ ସଂରକ୍ଷିତ ରହେ । ଏହି ପବିତ୍ର ଅବସରରେ ମାଟିକାଢ଼ ଓ ଚଟାଣ ଉପରେ ଚାଉଳ ବଟା ବା ପିଠୋଉରେ ଚିତା ପଡ଼େ । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଝୋଟି ବା ଚିତା ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏହା କେବଳ ଗୃହର ସାଜସଜ୍ଜା ନିମନ୍ତେ କରାଯାଇନଥାଏ, ବରଂ ରହସ୍ୟବାଦ ଓ ବସ୍ତୁବାଦ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରି ଏହା ବସ୍ତୁତଃ ସାଙ୍କେତିକ ଓ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ଲୋକ ଚିତ୍ରକଳା ପରମ୍ପରା ସେହି ପ୍ରାଚୀନ ସତେଜତାକୁ ନେଇ ଆଜି ଯାଏ ବଞ୍ଚି ରହିଛି । ଗ୍ରାମୀଣ ମହିଳାମାନେ ବର୍ଷ ତମାମ ସେମାନଙ୍କର ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂରଣ ସକାଶେ ନାନା ପ୍ରକାର କର୍ମକର୍ମାଣି ପାଳନ କରନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପର୍ବ ପାଇଁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଚିତା ବା ମୁରୁଜ ଅଙ୍କାଯାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ – ଲକ୍ଷ୍ମୀପୂଜାରେ ଏକ ଧାନ ବା ଚାଉଳ କେଣ୍ଡାର ଚିତ୍ର ପିରାମିଡ଼ ଭାବେ ଗୃହ ଚଟାଣ ବା କାଢ଼ରେ ଅଙ୍କାଯାଏ । ଦୁର୍ଗାପୂଜା ସମୟରେ କାଢ଼ରେ ଧଳା ବୁନ୍ଦା ଉପରେ ନାଲି ବୁନ୍ଦା ଚିତ୍ରିତ କରାଯାଏ । ନାଲି ଧଳା ରଙ୍ଗର ମିଶ୍ରଣ ଶିବ ଓ ଶକ୍ତି ପୂଜାକୁ ଦର୍ଶାଇଥାଏ । ଝୋଟି ବା ଚିତା ଅଙ୍କନ କଲାବେଳେ ଆଙ୍ଗୁଠିଗୁଡ଼ିକୁ ଚାଉଳ ବଟା ଭିତରେ ବୁଡ଼ାଇ କାଢ଼ ବା ଚଟାଣ ଉପରେ ସୁନ୍ଥ ଭାବେ ଦୁଆ ଦୁଆ ଢାଆ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ବେଳେବେଳେ ଏକ ଛୋଟ ବାଡ଼ିର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଛୋଟ କପଡ଼ା ବାନ୍ଧି ଏକ ପ୍ରକାର ବ୍ରସ୍ ତିଆରି କରାଯାଏ । ଧଳା ଚାଉଳ ବଟାରେ ଏହାକୁ ବୁଡ଼ାଯାଇ କାଢ଼ ଉପରେ ଝୋଟି ପଡ଼େ । ହାତମୁଠା ଚାଳନା ଦ୍ୱାରା ପିଠୋଉ ସିଞ୍ଚନ କରି ଏକ ପ୍ରକାର ସୁନ୍ଥ ଚିତା କାଢ଼ ଉପରେ ଅଙ୍କାଯାଏ, ଯାହାକି ଧାନକେଣ୍ଡା ଭଳି ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ । ବିଭିନ୍ନ ପବିତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପନ୍ନ କରାଯିବାବେଳେ ଚାଉଳ ରଖିବା ସ୍ଥାନ, ଘର ଠାକୁରଙ୍କ ରହିବା ସ୍ଥାନ (ବେଦୀ), ଦ୍ୱାରବନ୍ଧ ଏବଂ ବିବାହ ବେଳେ ମାଟି ଦୀପ ରହିବା ସ୍ଥାନ ପ୍ରଭୃତିରେ ଚିତା ଅଙ୍କନ କରାଯାଏ ।

ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗର ଗୁଣ୍ଡ ବ୍ୟବହାର କରି ଚଟାଣରେ ମୁରୁଜ ଅଙ୍କାଯାଏ । ପଥରକୁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଧଳା ରଙ୍ଗ ମିଳେ, ଶୁଷ୍କ ପତ୍ରରୁ ସବୁଜ ରଙ୍ଗର ଗୁଣ୍ଡ ମିଳେ, ପୋଡ଼ା ସଡ଼େଇରୁ କଳା ରଙ୍ଗ ମିଳେ, ହଳଦୀ କିମ୍ବା ଗେଣ୍ଡୁ ଫୁଲ ପାଖୁଡ଼ାରୁ ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗ ମିଳେ, ଏବଂ ଲଟା ବା ନାଲିମାଟିରୁ ନାଲି ରଙ୍ଗ ମିଳିଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ପବିତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯିବା ବେଳେ ମଣ୍ଡଳ ତିଆରି କରାଯିବା ପାଇଁ ମୁରୁଜର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼ିଥାଏ । ପବିତ୍ର କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ହିନ୍ଦୁନାରୀମାନେ ଉପବାସ ବ୍ରତ ରଖି ତୁଳସୀ ଚଉରା ନିକଟରେ ମୁରୁଜରେ ବିଭିନ୍ନ ଆକାରର ଚିତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି । ମୁରୁଜ ପକାଇବା ପାଇଁ ଅନେକ କୌଶଳ ଓ ଅଭ୍ୟାସର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼େ । ପ୍ରାୟତଃ ମହିଳାମାନେ ନିଜର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ କୌଶଳ ଦ୍ୱାରା ମୁରୁଜକୁ ନିଜର ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଠି ଓ ବିଶି ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଧରି ସୁନ୍ଥାତିସୁନ୍ଥାଭାବେ ଚଟାଣ ଉପରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପକାଇ ବିଭିନ୍ନ ରେଖା ଓ ଆକୃତି ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି, ଯାହାକି ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନଲୋଭା ଦେଖାଯାଏ ।

ଓଡ଼ିଶାର ନିପଟ ମଫସଲ ଲୋକେ ପ୍ରାୟତଃ ସେମାନଙ୍କ ଶରୀର ଉପରେ ଚିତା କୁଟାଇଥାଆନ୍ତି । ଚିତାକୁଟାକୁ କୁଟେଇ ଚିତା ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ ଏବଂ ଛୁଞ୍ଚିରେ କଳାରଙ୍ଗ ବ୍ୟବହାର କରି ଚର୍ମ ଉପରେ ଫୁଟାଇ ଫୁଟାଇ ଚିତା କୁଟାଯାଏ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକର

ଶରୀରରେ ଚିତାକ୍ରମକୁ ପବିତ୍ରତା ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ । କେତେକ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ ମୃତ୍ୟୁର ଦେବତା ଯମରାଜଙ୍କ ଦଣ୍ଡ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏହା ଏକ କବଚ ଭଳି । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଆତ୍ମାର ମୋକ୍ଷପ୍ରାପ୍ତି ଘଟିଥାଏ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ ।

ଆଦିବାସୀ ଚିତ୍ରକଳା

ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ସମୃଦ୍ଧ ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତି ରହିଛି । ସଉରା, କନ୍ଧ ଏବଂ ସାନ୍ତାଳମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଗୃହକୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଫୁଲ, ପକ୍ଷୀ ଓ ଜ୍ୟାମିତିକ ଅଙ୍କନରେ ସଜେଇଥାନ୍ତି । ସଉରା ଚିତ୍ରକଳା ଧର୍ମୀୟ ବିଶ୍ୱାସ ସହ ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ ଭାବେ ଜଡ଼ିତ । ଭୂତପ୍ରେତ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ରଦେବତାମାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଏହି ଚିତ୍ରକଳା ଅଭିପ୍ରେତ । ପଶୁବଳି ସମୟରେ ସଉରାମାନେ ସେମାନଙ୍କ କାନ୍ଥରେ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରନ୍ତି । ଏହି ଚିତ୍ରକଳାର ବିଷୟବସ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ସ୍ୱପ୍ନ ଉପରେ ଆଧାରିତ । ପାନିଆ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସାଇକେଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବସ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ସଉରା ଚିତ୍ରକଳାରେ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଥାଏ । କନ୍ଧମାନଙ୍କ ଚିତ୍ରକଳାରେ ଜ୍ୟାମିତିକ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସାନ୍ତାଳମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଗୃହକୁ ଆଳଙ୍କରିକ ଭାବେ ଚିତ୍ରିତ କରିଥାଆନ୍ତି ।

ପ୍ରସ୍ତର କଳା :

ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳର ଘଞ୍ଚ ଜଙ୍ଗଲ ଅଞ୍ଚଳରେ ଚିତ୍ରିତ ପ୍ରସ୍ତର ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳୀ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଉଲପଗଡ଼ ଓ ବିକ୍ରମଖୋଲ, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଜିଲ୍ଲାର ମାଣିକପାଡ଼ା ଓ ଉଷାକୋଠୀ, କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାର ଗୁଡ଼ହାଣ୍ଡି ଓ ଯୋଗୀମଠସିତ ପ୍ରସ୍ତର ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳୀ ସମଗ୍ର ପୂର୍ବଭାରତରେ ବିରଳ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତିର ଆବିଷ୍କାର କରିବା ପରି ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ଏସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରାଚୀନ-ଐତିହାସିକ ଚିତ୍ର ଥିବା ପ୍ରାକୃତିକ ପ୍ରସ୍ତର ଖଣ୍ଡ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । କେନ୍ଦୁଝର ଜିଲ୍ଲାର ସିତାବିଞ୍ଚି ଠାରେ ରାବଣ ଛଡ଼ା ପ୍ରସ୍ତର ଏକ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ଚିତ୍ରକଳାର ନିଦର୍ଶନ । ଏଠାରେ ଏକ ରାଜା ଗୋଟିଏ ସୁସଜ୍ଜିତ ହସ୍ତୀ ଆରୋହଣ କରି ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ବାହାରିଥିବା ଦୃଶ୍ୟ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଏବଂ ସୈନିକମାନେ ଦଣ୍ଡ ଓ ରଣପତାକା ଧରି ଯାଉଥିବାବେଳେ ଏକ ମହିଳା ସେବିକା ସେମାନଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଯାଉଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଚିତ୍ରକଳା ଅଜନ୍ତା ଭିତ୍ତିଚିତ୍ରର ସ୍ମୃତିଚାରଣ କରେ । ପ୍ରାକୃତିକ ଗୁମ୍ଫାରେ ଥିବା ଏହି ପ୍ରସ୍ତର ଚିତ୍ରକଳା ତାଳଗଛର ଏକ ବାହୁଙ୍ଗାର ତନ୍ତୁମୟ ପଛପଟକୁ ଛେଚି ତୁଳୀ ଭଳି ଏକ ବସ୍ତୁ ଦ୍ୱାରା ରଙ୍ଗ କରାଯାଇଥାଏ । ଏଭଳି ଚିତ୍ରକଳା ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ, ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରସ୍ତର ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳୀରେ ଚିତ୍ରକଳାଗୁଡ଼ିକ ରେଖାଙ୍କିତ । ମାତ୍ର ମାଣିକପାଡ଼ାରେ ଚିତ୍ରକଳାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକୃତିକୈହିକ, ଅଧିକ ଛବିଳ ଓ ବହୁବିଧ । ଏଠାରେ ଚିତ୍ରକଳାଗୁଡ଼ିକରେ ଅନେକ ଧର ରଙ୍ଗ ବୋଳାଯାଇଛି ଓ ମୋଟା ଆକାରରେ ଆଛାଦିତ ହୋଇଛି । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ, ଆଉ କିଛି ଚିତ୍ରକଳା ଅତି ସାଧାରଣ ଭାବେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଛି । ଯୋଗୀମଠ ଠାରେ ଚିତ୍ରକଳାଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱଷ୍ଟଭାବେ (ଗେରୁ) ରେଖାରେ ପରିପ୍ରକାଶ ପାଉଛି । ପ୍ରାଚୀନ ପୃଷ୍ଠଭାଗ ଏବଂ ଛାତ ସବୁ ଚିତ୍ରକଳା ଦ୍ୱାରା ଆଛାଦିତ ହୋଇଛି । ପ୍ରାଚୀନ ଉପରେ ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଅନୁକ୍ରମ ଓ ଆନୁଭୂମିକ ଭାବେ ଅଙ୍କା ହୋଇଥିବା ବେଳେ ଛାତତଳେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟଭାବେ କୌଣସି ସୂତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ଚିତ୍ରକଳାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜ୍ୟାମିତିକ ଓ ଫୁଲ ଆକାରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଗବାଦିପଶୁ, ହରିଣ ଓ ସମର ପ୍ରଭୃତି ବନ୍ୟଜୀବ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଯେଉଁଠାରେ ମନୁଷ୍ୟ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଚିତ୍ର ରହିଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ସେମାନଙ୍କର ପଶୁ ଶିକାର, ପଶୁପାଳନ, ଲଢ଼େଇ ଓ ନୃତ୍ୟ ଆଦି ଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ।

ପ୍ରସ୍ତର ଚିତ୍ରକରମାନେ ରଙ୍ଗ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପଦାର୍ଥ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଆନ୍ତି । ଲୌହ ଅକ୍ସାଇଡ଼ରୁ ନାଲି ଓ ବାଦାମୀ ରଙ୍ଗ ଏବଂ ଚୂନ ପଥରରୁ ଧଳା ରଙ୍ଗ ସହ ତମ୍ବା ପଦାର୍ଥରୁ ସବୁଜ ରଙ୍ଗ ପାଆନ୍ତି । ଏହି ରଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାୟତଃ ପ୍ରସ୍ତର ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳୀ ନିକଟରେ ମିଳେ । ଏହି ଚିତ୍ରକଳାଗୁଡ଼ିକ ନିଶ୍ଚିତଭାବରେ ଆଦିମ ମାନବ ଦ୍ୱାରା କରାଯାଇଛି । ସେମାନେ ଭାରତ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶା ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରସ୍ତର ଚିତ୍ରକଳାର ପରମ୍ପରା ଏବେ ଯାଏଁ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ କାନ୍ଧ ଚିତ୍ରରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । କୋରାପୁଟ ଓ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ସଉରା ଆଦିବାସୀ ଚିତ୍ରକଳା ଏଯାବତ୍ ପ୍ରସ୍ତର କଳାକୁ ସଜୀବ ରଖି ଏହାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଜାୟ ରଖିଛି ।

ମନ୍ଦିର ଚିତ୍ରକଳା :

ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରମୁଖ ଓଡ଼ିଶୀ ଶୈଳୀର ଚିତ୍ରସବୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସେଗୁଡ଼ିକ ଧର୍ମୀୟ ବିଷୟବସ୍ତୁର ଅବତାରଣା କରେ । ସାଙ୍କେତିକ, ପୌରାଣିକ ଓ ଐତିହାସିକ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଏହିସବୁ ଚିତ୍ରକଳାର ମୂଳକଥା । ଐତିହାସିକ ଘଟଣାକୁ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା ସହ ପୌରାଣିକ କଥାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଏବଂ ଧାର୍ମିକ ଭାବନାର ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ଏହି ସବୁ ଚିତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ପ୍ରାଚୀର ଚିତ୍ର ପରମ୍ପରାକୁ ଅନୁସରଣ କରେ । ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ଜଗମୋହନରେ “ କାଞ୍ଚି ବିଜୟ ” ଚିତ୍ର ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମନ୍ଦିରର ଜଗମୋହନରେ “ ବୁଦ୍ଧ ବିଜୟ ” ଚିତ୍ରଦ୍ୱୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚକୋଟିର । ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ଖମ୍ବ ସମ୍ମଳିତ ଭିତର କକ୍ଷରେ ଥିବା କାଳ୍ପ ଓ ଛାତତଳେ ଅନେକ ପ୍ରାଚୀର ଚିତ୍ର ରହିଛି । ଜୟଦେବଙ୍କ ‘ଦଶାବତାର’ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦଶଗୋଟି ଅବତାର ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଶୋଭା ପାଉଛି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ଲୀଳା ମଧ୍ୟ ଏହି କାଳ୍ପଗୁଡ଼ିକରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଛି । ପୃଥିବୀ ସୃଷ୍ଟି ସମୟରେ କ୍ଷୀରସାଗରରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅନନ୍ତ ଶୟନ ଏବଂ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାଭିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ପଦ୍ମ ଉପରେ ଉପବେଶନ କରିଥିବା ବ୍ରହ୍ମଦେବ । ମଧ୍ୟ ଏକ ମନମୋହକ ଚିତ୍ର ଯାହାକି ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ପରିସରରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଭଗବାନ ବିଷ୍ଣୁ ଗୋଟିଏ ଶିଶୁ ଭାବରେ ଏକ ଭାସମାନ ବରପତ୍ର ଉପରେ ବିଶ୍ରାମ ନେଉଥିବା ଓ ତାଙ୍କ ପାଦାଙ୍ଗୁଳିକୁ ପାଟିରେ ପୁରାଇଥିବା ଚିତ୍ରଟି ହେଉଛି ଅନ୍ୟ ଏକ ଆକର୍ଷଣୀୟ ଚିତ୍ରକଳା । ‘କାଞ୍ଚି ବିଜୟ’ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ଆଉ ଏକ ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ର ଯେଉଁଥିରେ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ବଳଭଦ୍ର ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯାଉଥିବା ବେଳେ ମାଣିକ ଗଉଡୁଣୀଠାରୁ ଦହି ଖାଇବା ପାଇଁ ବାଟରେ ଅଟକିଛନ୍ତି ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ, ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଉ ୨ ଗୋଟି ଚିତ୍ରକଳା ପରମ୍ପରା ରହିଛି ଯଥା – ଗଞ୍ଜାମ ବା ଦକ୍ଷିଣୀ ଧାରା ଓ ଚମ୍ପାମାଳା ଧାରା । ପୁରୀ ଶୈଳୀଟି ପୁରୀ ଏବଂ ଏହାର ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରତାପପୁର, ବଳପୁର ଓ ରଘୁରାଜପୁରରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସେହିପରି ଚମ୍ପାମାଳା ଶୈଳୀ ସୋନପୁର ଓ ସମ୍ବଲପୁରରେ ପ୍ରଚଳିତ । ଦକ୍ଷିଣୀ ପରମ୍ପରା ଘୁମୁସର, ଖଲ୍ଲିକୋଟ, ଧରାକୋଟ, ଖେମୁଣ୍ଡି, ପାରଳା, ଇଚ୍ଛାପୁର, ଚିକାଳି ଓ ମଞ୍ଜୁଷାରେ ଚାଲିଆସୁଛି । ପୁରୀ ଓ ଗଞ୍ଜାମ ଶୈଳୀର କଳାକୃତିରେ ସମାନତା ରହିଛି, ମାତ୍ର ଚମ୍ପାମାଳା ଶୈଳୀଟି ଭିନ୍ନ । ଏଥିରେ ଇଣ୍ଡୋନେସୀୟ ଚିତ୍ରକଳାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ରହିଛି ।

ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଜୟନ୍ତଗଡ଼ସ୍ଥିତ ବାସୁଦେବ ମନ୍ଦିର ଏବଂ ବୁଗୁଡ଼ାସ୍ଥିତ ବିରଞ୍ଚିନାରାୟଣ ମନ୍ଦିରର ପ୍ରାଚୀର ଚିତ୍ର ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । ବିରଞ୍ଚିନାରାୟଣ ମନ୍ଦିରର ଚିତ୍ରକଳା ପ୍ରାଚୀର ଚିତ୍ରକଳା ଇତିହାସରେ ଏକ ମାଇଲଖୁଣ୍ଟି ସଦୃଶ । ଏଥିରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ରାମାୟଣର କଥାବସ୍ତୁ, କୃଷ୍ଣଲୀଳାର ଦୃଶ୍ୟ ଏବଂ ଦଶାବତାର ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ସବୁଠାରୁ ମୁଖ୍ୟ ବିଷୟ ହେଉଛି ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ଜାମ୍ବବାନ, ରାବଣ, ଚିତ୍ରକୂଟରେ ରାମ ଓ ସୀତା ଏବଂ ରାମ-ରାବଣ ଯୁଦ୍ଧ । ଏହିସବୁ ଚିତ୍ରକଳାରେ ନାଟକୀୟ ତତ୍ତ୍ୱ ଅଧିକ ଭାବେ ରହିଛି ଏବଂ ମାନବୀୟ ତଥ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଲଳିତ ଭାବେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଛି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ-ଚିତ୍ରକୂଟ ଚିତ୍ରରେ ରାମ ସୀତାଙ୍କ କପାଳରେ ସିନ୍ଦୂର ପିନ୍ଧାଉଥିବା ସମୟରେ ତା’ଙ୍କ ହାତର ମୁଦ୍ରା କଳାତ୍ମକଭାବେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି । ବିରଞ୍ଚିନାରାୟଣ ମନ୍ଦିରରେ ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ଏକ ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ରହିଛି ।

ବୁଗୁଡ଼ାର ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରରେ କୃଷ୍ଣଲୀଳା ଚିତ୍ର ସବୁ ରହିଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଅଳ୍ପ କେତେକ ଲୋକଲୋଚନକୁ ଆସିଛି, ସେସବୁ ବିରଞ୍ଚିନାରାୟଣ ମନ୍ଦିରର ଚିତ୍ରକଳା ସହ ତୁଳନୀୟ ହୋଇପାରିବ । ରଙ୍ଗ ସଂଯୋଜନାରୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଉନ୍ନତ ଶତାବ୍ଦୀର ବୋଲି ଜଣାପଡ଼େ ।

ଧରାକୋଟରେ ଥିବା ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ଭିତରପାର୍ଶ୍ୱ କାଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ଚିତ୍ରକଳାରେ ଭରପୂର । ବୃନ୍ଦାବନଚନ୍ଦ୍ର ମନ୍ଦିର ଏବଂ ଦେବୀ ଖମ୍ବେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ପୀଠରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ରକଳା ରହିଛି । ଏହି ଚିତ୍ରକଳାର କଥାବସ୍ତୁ ହେଉଛି ରାମାୟଣ, ଦଶାବତାର ଓ ଦଶମହାବିଦ୍ୟା । ଚିତ୍ରକଳାର ରଙ୍ଗ ସଂଯୋଜନାରେ ଅଧିକ ଭାବେ ଗାଢ଼ ନୀଳ ଓ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପୀତ ରଙ୍ଗ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ଏବଂ ଏଥିରୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଉନ୍ନତ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗ ବା ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭ ସମୟରେ ହୋଇଥିବାର ଜଣାପଡ଼େ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଅଧିକାଂଶ ମଠ ଓ ମନ୍ଦିରର ଚିତ୍ରକଳା ଉନ୍ନତବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ହୋଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ପୁରୀର ଏମାର ମଠ ଓ ବଡ଼ ଓଡ଼ିଆ ମଠ ଏବଂ ଓଡ଼ଗାଁର ରଘୁନାଥ ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରାଚୀନ ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ରହିଛି । ପୁରୀର ଗଙ୍ଗାମାତା ମଠ ଓ ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିର, ଚିକିଟି ଗଡ଼ର ଚୈତନ୍ୟ ମଠ, ଜୟପୁରର ଶ୍ରୀକାଳୀକା ମନ୍ଦିର, ବେଲଗୁଣ୍ଡାର ଲକ୍ଷ୍ମୀନୃସିଂହ ମନ୍ଦିର, ବାଘମାରୀର ହଟକେଶ୍ୱର ଶିବ ମନ୍ଦିର, ଦିଗପହଣ୍ଡିର ରାଧାକାନ୍ତ ମଠ ଏବଂ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ରାଧାକୃଷ୍ଣ ମଠରେ ଥିବା ପ୍ରାଚୀନ ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଗାଢ଼ଭାବେ ପ୍ରାଚୀନ ପରମ୍ପରା ବହନ କରେ ।

ଏସବୁ ମନ୍ଦିର ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେତେକ ପ୍ରାଚୀନ ଚିତ୍ରକଳା ସଂଗ୍ରହାଳୟଗୁଡ଼ିକରେ ସଂରକ୍ଷିତ ହୋଇରହିଛି । କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଆଶୁତୋଷ ସଂଗ୍ରହାଳୟରେ ଏକ ଚିତ୍ରକଳା ରହିଛି । ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ରାଜା ଏକ ମୁସଲମାନ ଦୂତଙ୍କୁ ପାଛୋଟି ନେଉଥିବାର ଦୃଶ୍ୟ ସମ୍ବଳିତ ଛବିଗୁଡ଼ିକ ଯେଉଁଭଳି ଦର୍ଶାଯାଇଛି ସେଥିରେ ବୁଗୁଡ଼ା ଶ୍ରେଣୀୟ କଳା ସହିତ ସମାନତା ଥିବାର ଜଣାପଡ଼ୁଛି । ଏହି ସଂଗ୍ରହାଳୟରେ ଜୟଦେବଙ୍କ ‘ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ’ ଉପରେ ଏକ ଚିତ୍ରକଳା ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ଏଥିରେ ଯମୁନା ନଦୀ ତୀରରେ ଏକ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାବିଧିତ ରଜନୀରେ ଗୋପୀମାନେ କଥୋପକଥନ ମୁଦ୍ରାରେ ଠିଆ ହୋଇଥିବାର ଦର୍ଶାଯାଇଛି । ବୃକ୍ଷରାଜି, ହରିଣ ଓ ମୟୂରମାନଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତି ଏହାର ସାଙ୍ଗୀତିକ ପ୍ରଭାବକୁ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ କରିଛି । ଭିତ୍ତିଚିତ୍ର ଅପେକ୍ଷା ଏହି ଚିତ୍ରରେ ରେଖାଗୁଡ଼ିକ ଗତିଶୀଳ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି ଏବଂ ପଶୁପକ୍ଷୀମାନେ ଅଧିକ ପ୍ରାକୃତିକ ଓ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ସାମଗ୍ରିକ ଭାବରେ ଦେଖିଲେ ଓଡ଼ିଶାର ଚିତ୍ରକଳାର ସଂଯୋଜନା ଅତୀବ ସରଳ । ଭାରତର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ଶ୍ରେଣୀର କଳା ପରି ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଏକ ସମତଳରେ ବ୍ୟବସ୍ଥିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଅତି ସାଧାରଣ ଏବଂ ଏହା ଆଲୋକ ଛାୟା ପ୍ରଭାବ ବିରହିତ ଯାହାକି ପ୍ରୀତିର ଭ୍ରମ ସୃଷ୍ଟିକରେ । ଏଗୁଡ଼ିକରୁ ଅଧିକାଂଶ ନୂତନ ଶୈଳୀର ଚିତ୍ରକଳା । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶୀ ଚିତ୍ରକଳାରେ ପ୍ରକୃତିର ଆକର୍ଷଣ ଯଦିଓ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇନାହିଁ, ତଥାପି ସେଥିରେ ଚିତ୍ରକରର ସାଦାସିଧା ଅନୁଭୂତି ଏବଂ ଆବେଗର ପରିପ୍ରକାଶ ଘଟିଛି ।

ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ:

ଓଡ଼ିଶୀ ସ୍ଥାପତ୍ୟର ବିଭବ ପ୍ରାଗୈତିହାସିକ କାଳରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କ୍ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ । ଶିଶୁପାଳଗଡ଼ ଓ ଜଉଗଡ଼ଠାରେ ହୋଇଥିବା ଉତ୍ଖନନ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମୃଦ୍ଧ ପ୍ରାଗୈତିହାସିକ ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରମାଣ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ।

ଖ୍ରୀ.ପୂ. ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ନିର୍ମିତ ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରିର ଗୁମ୍ଫାଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୁମ୍ଫା ସ୍ଥାପତ୍ୟର ବଳିଷ୍ଠ ପ୍ରମାଣ ଦିଏ । ସମ୍ରାଟ ଖାରବେଳଙ୍କ ଅଦେଶ ଅନୁସାରେ ଜୈନ ମୁନିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବଡ଼ ବଡ଼ ପ୍ରସ୍ତର ଖଣ୍ଡକୁ କଟାଯାଇ ଗୁମ୍ଫାଗୁଡ଼ିକ ନିର୍ମିତ କରାଯାଇଥିଲା । ଉଦୟଗିରିରେ ସମୁଦାୟ ୧୮ଟି ଗୁମ୍ଫା ଓ ଖଣ୍ଡଗିରିରେ ୧୫ଗୋଟି ଗୁମ୍ଫା ରହିଛି । ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଶୈଳୀରେ ଗୁମ୍ଫାଗୁଡ଼ିକ ସୁସଜ୍ଜିତ । ଉଦୟଗିରିର ରାଣୀଗୁମ୍ଫା ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱିତଳ ଢାଞ୍ଚା ଏବଂ ଏଥିରେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର କଳାତ୍ମକ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ରହିଛି । ଗୁମ୍ଫାଗୁଡ଼ିକରେ ଏକ ବା ଏକାଧିକ କୋଠରୀ ରହିଛି ଏବଂ କେତେକ ଗୁମ୍ଫାର ସମ୍ମୁଖ ଭାଗରେ ସ୍ତମ୍ଭ ଥାଇ ବାରଣ୍ଡା ରହିଛି । ଭାରତୀୟ କଳାରେ ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରିର ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ଅନେକ ଗୁରୁତ୍ୱ ବହନ କରେ । ଏଗୁଡ଼ିକ ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜର ନାନାବିଧି ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରେ ଏବଂ ଭାରତର ପ୍ରସ୍ତର ଖୋଦେଇ ସ୍ଥାପତ୍ୟରେ ଏକ ଅଗ୍ରଣୀ ଭୂମିକା ନିର୍ବାହ କରେ ।

କଳା ଓ ସ୍ଥାପତ୍ୟର ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ଜୈନଧର୍ମ ଭଳି ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ମଧ୍ୟ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଥିଲା । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ପ୍ରସାର ନିମିତ୍ତ ସମ୍ରାଟ ଅଶୋକ ସମସ୍ତ ଶାସନକଳକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଥିଲେ । ଧଉଳି ଓ ଜଉଗଡ଼ଠାରେ ଆମେ ଅଶୋକଙ୍କ ଦୁଇଟି ପ୍ରମୁଖ ଶିଳାଲେଖ ଦେଖିବାକୁ ପାଉ । ରତ୍ନଗିରିଠାରେ ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ ଉତ୍ଖନନ ପରେ ଗୋଟିଏ ମୁଖ୍ୟ

ସ୍ତୁପ, ଦୁଇଟି ବିହାର ଓ ବୁଦ୍ଧ ମୂର୍ତ୍ତିଥାଇ ଆଠଗୋଟି ମନ୍ଦିରର ଅବଶେଷ ଲୋକଲୋଚନକୁ ଆସିପାରିଛି । ଲଳିତଗିରି, ଓଳାଶୁଣି, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ପାରାଭାଡ଼ି ପର୍ବତରୁ କଳାତ୍ମକ ବିଭବ ଥିବା ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ବୁଦ୍ଧ ଓ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ ମୂର୍ତ୍ତି ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଛି । ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ ପଦ୍ମପାଣିଙ୍କର ଏକ ବୃହତ୍ ମୂର୍ତ୍ତି ଯାଜପୁରଠାରେ ଆବିଷ୍କାର କରାଯାଇଛି । ଏହାର ଉଚ୍ଚତା ୧୫ ଫୁଟ ୮ ଇଞ୍ଚ । ବୌଦ୍ଧ, ଖିରିଙ୍ଗ ଓ ସୋଲାମପୁରଠାରେ ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧ ଅବଶେଷ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଛି । ଲଳିତଗିରିର ଭୀଷ୍ମର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ଗୁପ୍ତ-ୟୁଗୀୟ କଳା ପରମ୍ପରାର ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରଭାବ ରହିଥିବାର ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଛି ।

ମନ୍ଦିର ସ୍ଥାପତ୍ୟ:

ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକ ଭିତରେ ଓଡ଼ିଶୀ ସ୍ଥାପତ୍ୟର ସର୍ବୋତ୍ତମ ପରିପ୍ରକାଶ ଘଟିଥିଲା । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଦେଶ ଭିତରେ ଥିବା ମନୋରମ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଅନ୍ୟତମ । ଏହି ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରୁ ତିନି ଗୋଟି – ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିର (୧୧ଶ ଶତାବ୍ଦୀ), ପୁରୀସ୍ଥିତ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର (୧୨ଶ ଶତାବ୍ଦୀ) ଏବଂ କୋଣାର୍କର ସୂର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ଦିର (୧୩ଶ ଶତାବ୍ଦୀ) ବହୁତ ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିଛି । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ ଯୋଜନା, ଉତ୍ତୋଳନ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକରଣର ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଧାରା ସମ୍ବଳିତ କଳିଙ୍ଗ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଶୈଳୀ ନାମରେ ଏକ ପୃଥକ ଶୈଳୀ ଏସବୁରେ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇଛି । ଏହି ପ୍ରକାର ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ ଶୈଳୀରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ୨ଟି ଭାଗ ରହିଛି-ମୁଖ୍ୟ ମନ୍ଦିର ବା ପୀଠ ଏବଂ ସମ୍ମୁଖ ଦ୍ୱାର ମଣ୍ଡପ । ବିମାନ ବା ଦେଉଳ କୁହାଯାଉଥିବା ମୁଖ୍ୟ ମନ୍ଦିରରେ ଗର୍ଭଗୃହ ଥାଏ ଯେଉଁଥିରେ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ସମ୍ମୁଖ ଭାଗକୁ ଜଗମୋହନ କୁହାଯାଏ, ଯେଉଁଠାରେ ଉଚ୍ଚମାନଙ୍କ ସମାଗମ ହୋଇଥାଏ । ବର୍ଗକ୍ଷେତ୍ରୀୟ ଭିତ୍ତିଭୂମି ଉପରେ ବକ୍ରାକାରରେ ଥିବା ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ଚୂଡ଼ା ଉପରେ ନିର୍ମିତ ମୁଖ୍ୟ ଦେଉଳକୁ ରେଖା ଦେଉଳ କୁହାଯାଏ । ସମ୍ମୁଖ ଭାଗଟି ଆୟତକ୍ଷେତ୍ର ଭିତ୍ତି ଉପରେ ନିର୍ମିତ ଓ ଏହା ଏକ ପୀଠ ଦେଉଳ, ଏହାର ଛାତ ଉପରେ ପୀଠଗୁଡ଼ିକ ଥାଏ ଯାହାକି ଆନୁଭୂମିକ ପ୍ଲାଟଫର୍ମ ରୂପେ ପଛକୁ ଗଢ଼ାଣିଆ ହୋଇ ରହିଥାଏ ଏବଂ ପୀରାମିଡ଼ ଭଳି ବିଶାଳ ସଂରଚନା ହୋଇଥାଏ । ଯଦିଓ ଦୁଇଟିଯାକ ମନ୍ଦିରର ଦୁଇଟି ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାପତ୍ୟକଳା ରହିଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ଏକ ଅକ୍ଷରେ ସ୍ଥାପିତ ଓ ଗୋଟିଏ ଧାଡ଼ିରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଛି ଏବଂ ସଂଯୋଗୀକୃତ ଭାବେ ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ସ୍ୱରୂପ ପାଇଛି ।

ଏହି ପୁରାତନ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ ଶୈଳୀର ଦ୍ୱିବିଧ ଢାଞ୍ଚାଗତ ସଂରଚନା ଭୁବନେଶ୍ୱରର ପର୍ଶୁରାମେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର (୭ମ ଶତାବ୍ଦୀ) ରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଭରତେଶ୍ୱର-ଲକ୍ଷ୍ମଣେଶ୍ୱର ଶ୍ରେଣୀର ପୁରାତନ ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକରେ ଭୂମିକୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କରିଥିବା ବକ୍ରାକାର ଶିଖର ଓ ଖମ୍ବରେ ନିର୍ମିତ ଆୟତାକାର ଜଗମୋହନ ରହିଛି । ମନ୍ଦିର କାନ୍ଥ ଉପରେ ଥିବା ଭୀଷ୍ମର୍ଯ୍ୟ ଏହାର ସାବଲୀଳତା ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସ୍ୱାକ୍ଷର ବହନ କରେ । ଗଙ୍ଗ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ କଳିଙ୍ଗ ଶୈଳୀର ନିଖୁଣତା ଶୀର୍ଷ ସୋପାନରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲା, ଯେତେବେଳେ କି ବର୍ଦ୍ଧିତ ପୂଜାପଦ୍ଧତି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ମେଣ୍ଟାଇବା ନିମନ୍ତେ ଆଉ ୨ଟି ଅଧିକ ସଂରଚନା (ନିର୍ମାଣ) ପୂର୍ବରୁ ଥିବା ଦ୍ୱିବିଧ ଢାଞ୍ଚା ସମ୍ବଳିତ ମନ୍ଦିର ସହ ଯୋଗ କରାଯାଇଥିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକ ଥିଲା – ନାଟମନ୍ଦିର ବା ନାଟ ମଣ୍ଡପ ଓ ଭୋଗମଣ୍ଡପ । ଲିଙ୍ଗରାଜ ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରରେ ଏହି ଚାରି ଭାଗରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବା ସଂରଚନା ଏକ ସରଳରେଖାରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଓ ଏଥିରେ ମୁଖ୍ୟପୀଠର ଶିଖର ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଛି । ମାତ୍ର ଉଚ୍ଚମାନେ ନାଟମନ୍ଦିର ଓ ଭୋଗମଣ୍ଡପକୁ ଛାଡ଼ି ଜଗମୋହନର ପାର୍ଶ୍ୱଦ୍ୱାର ଦେଇ ପ୍ରବେଶ କରିଥାଆନ୍ତି ।

୭ମ ରୁ ୧୨ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଅବିରତ ଭାବେ ଚାଲୁ ରହିଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ରାଜ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଧାର୍ମିକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଶାସନ ଚାଲୁଥିବାରୁ ମନ୍ଦିର ତୋଳାରେ ସେମାନେ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ଭୀଷ୍ମର୍ଯ୍ୟ କଳାର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ରୂପାନ୍ତରଣ ଆଣିଥିଲେ । ଭୁବନେଶ୍ୱରର ବୈତାଳ ମନ୍ଦିର ଓ ପ୍ରାଚୀ ଉପତ୍ୟକା ଚଉରାଶୀର ବରାହୀ ମନ୍ଦିରରେ ଥିବା ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ତମ୍ଭାକାର ବିଶିଷ୍ଟ ଛାତ ଏକ ଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀୟ ମନ୍ଦିରର ଆଭାସ ଦିଏ, ଯାହାକୁ ଶିଳ୍ପଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଖାଖର ଶ୍ରେଣୀର ମନ୍ଦିର ଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ପ୍ରଥମ ମନ୍ଦିରଟିର ଉପର ପାର୍ଶ୍ୱ ଏକ ଓଲଟ ନୌକା ସଦୃଶ ହୋଇଥିବାବେଳେ ଦ୍ୱିତୀୟ

ମନ୍ଦିର ଉପର ପାର୍ଶ୍ୱଟି ଖିଲାଣ ଛାତ ସଦୃଶ ହୋଇଛି । ଉଭୟ ମନ୍ଦିରରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଚାମୁଣ୍ଡା ଓ ବରାହୀ ଦେବୀ ପୂଜିତ ହୁଅନ୍ତି । ଗର୍ଭଗୃହର ଭିତର ପାର୍ଶ୍ୱ ଛାୟାକୃତି ଓ ମନ୍ଦିର ଗାତ୍ରରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବା କଳାକୃତି ଶକ୍ତି ଉପାସନାର ପ୍ରମାଣ ଦିଏ ।

ଏତଦ୍ୱ୍ୟତୀତ, ଅନ୍ୟ ଏକ ଶୈଳୀର ମନ୍ଦିର ରହିଛି, ଯାହାକି ସମଗ୍ର ଦେଶରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ନୂତନ ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଛି । ଏଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ତନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାର ଚଉଷଠୀ ଯୋଗିନୀଙ୍କୁ ସମର୍ପିତ ବୃତ୍ତାକାର, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଛାତବିହୀନ ନିର୍ମାଣ । ସମଗ୍ର ଦେଶରେ ଥିବା ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଯୋଗିନୀ ପୀଠ ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇ ଗୋଟି ଓଡ଼ିଶାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ତାହା ହେଲା ଭୁବନେଶ୍ୱର ନିକଟସ୍ଥ ହୀରାପୁର ଓ ବଲାଙ୍ଗିର ଜିଲ୍ଲାର ଟିଟିଲାଗଡ଼ ସବ୍ଡିଭିଜନର ରାଣୀପୁର-ଝରିଆଲର ଚଉଷଠୀ ଯୋଗିନୀ ମନ୍ଦିରଦ୍ୱୟ । ଏହି ମନ୍ଦିରଦ୍ୱୟର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଭୈରବ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ଯୋଗିନୀମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ କାନ୍ଥ ଖୋଲରେ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ହୀରାପୁରଠାରେ ଯୋଗିନୀମାନଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ କଳାତ୍ମକ ଓ ସେମାନଙ୍କର କେଶସଜ୍ଜା ପରସ୍ପରଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ । ହୀରାପୁରଠାରେ ଯୋଗିନୀମାନଙ୍କ ନିର୍ମାଣ ଅତୀବ ଚମତ୍କାର ଭାବେ ସମ୍ପାଦନ କରାଯାଇଛି ।

ଅବଶ୍ୟ ଦଶମ ଓ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସୋମବଂଶୀ ରାଜମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ କଳିଙ୍ଗ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଶୈଳୀ ବହୁଳ ଭାବରେ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଚଳିତ ତଥା ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିଲା । ଭୁବନେଶ୍ୱରର ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର (୧୦ମ ଶତାବ୍ଦୀ)କୁ ଓଡ଼ିଶୀ ମନ୍ଦିର ସ୍ଥାପତ୍ୟର ଏକ ମଣି ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ ଏବଂ ଭାରତବର୍ଷର ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମୟ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଏହା ଅନ୍ୟତମ । ସମ୍ମୁଖ ଭାଗରେ ଏକ ଅତି ସୁନ୍ଦର ମକର ତୋରଣ ଓ ରମଣୀୟ ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଏହି ମନ୍ଦିର ଉପରୁ ତଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅତି କମନାୟ ଭାବେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇଛି । ଖୁବ୍ ହାଲୁକା ଓ ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ ଭାବରେ ଗଠିତ ରେଖା ଶିଖର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଅତୁଳନୀୟ । ପୀଠ ଦେଉଳର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବା ଏହାର ଜଗମୋହନ ଉପରେ ଗୋଟିଏ କଳସ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଛି । ‘ରାଜାରାଣୀଆ’ ନାମକ ଏକ ପ୍ରକାର ପ୍ରସ୍ତରରୁ ନାମିତ ହୋଇଥିବା ରାଜାରାଣୀ ମନ୍ଦିରଟି (୧୧ଶ ଶତାବ୍ଦୀ) ପରବର୍ତ୍ତୀ ସୋମବଂଶୀ କଳା ସ୍ଥାପତ୍ୟର ଏକ ଚମତ୍କାର ନିଦର୍ଶନ । ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ସବୁଜ କ୍ଷେତର ଏକ ମନୋରମ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏହି ମନ୍ଦିରର ନିର୍ମାଣ ଶୈଳୀରେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଲାବଣ୍ୟ ପ୍ରକଟିତ କଳାକୃତି ଓ ଅଳଙ୍କରଣ ରହିଛି । ମନ୍ଦିର ଚାରିପଟେ ଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ରକାୟ ମନ୍ଦିରପୁଞ୍ଜ ଖଜୁରାହୋ ମନ୍ଦିରର ସ୍ମୃତିଚାରଣ କରେ । ବ୍ରହ୍ମେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର (୧୧ଶ ଶତାବ୍ଦୀ) ଓଡ଼ିଶୀ ଶୈଳୀ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟର ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଧାରା । ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥିତ ବିଶାଳ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିର (୧୧ଶ ଶତାବ୍ଦୀ) ଓଡ଼ିଶୀ ସ୍ଥାପତ୍ୟର ନିଜ୍ଜକ ପ୍ରତିଫଳନ । ମନ୍ଦିର ସ୍ଥାପତ୍ୟର ସମସ୍ତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ବିକଶିତ ଓ ନିଖୁଣ ଭାବେ ନିସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବା ଏହି ମନ୍ଦିର ଭାରତର ସର୍ବୋତ୍ତମ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ । ଜଗମୋହନ, ନାଟମନ୍ଦିର, ଭୋଗମଣ୍ଡପ, ୪୫ ମିଟର ଉଚ୍ଚତା ବିଶିଷ୍ଟ ଶିଖର ଥାଇ ଏହି ବିଶାଳ ମନ୍ଦିର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅନେକ କ୍ଷୁଦ୍ରକାୟ ମନ୍ଦିର ରହିଛି । ଏଗୁଡ଼ିକ ଏହି ମନ୍ଦିରର ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ଗରିମା ଚିହ୍ନି କରୁଛନ୍ତି । ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ମନ୍ଦିର ରହିଛି ଯାହାକୁ ଆମେ ମନ୍ଦିରର ଏକ ଯଥାର୍ଥ ସଂଗ୍ରହାଳୟ କହିପାରିବା ।

ପୁରୀଠାରେ ଥିବା ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ଓଡ଼ିଶାର ଗଙ୍ଗରାଜାମାନଙ୍କର ଏକ କୀର୍ତ୍ତି । ଏକ ଉଚ୍ଚ ପ୍ଲାଟଫର୍ମରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଏହି ବିଶାଳକାୟ ସୌଧ ସିଂହଦ୍ୱାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୨୨ଟି ପାବଜ୍ଜ ଦ୍ୱାରା ସଂଯୁକ୍ତ । ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର ସ୍ଥାପତ୍ୟର ପୁଞ୍ଜିଭୂତ ଅନୁଭୂତିର ଫଳ ଏଠାରେ ପରିପ୍ରକାଶ ହୋଇଛି । ସମଗ୍ର ମୁଖ୍ୟ ମନ୍ଦିରଟି ମୋଟା ଆସ୍ତରଣ ଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛାଦିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହା ‘ହ୍ୱାଇଟ୍ ପାଗୋଡ଼ା’ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ପ୍ରସ୍ତର ଖୋଦେଇ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଲୋକଲୋଚନକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଭାରତୀୟ ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ ସଂସ୍ଥା ଦ୍ୱାରା ଏହି ଆସ୍ତରଣକୁ ହଟାଇ (ଛଡ଼ାଇ) ଦିଆଯାଇଛି ।

ଅଶ୍ୱମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ରଥାକୃତି ପରିକଳ୍ପିତ କୋଣାର୍କର ସୂର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ଦିର ଗଙ୍ଗ କଳାଚାତୁର୍ଯ୍ୟର ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ନିଦର୍ଶନ ଏବଂ ଭାରତୀୟ ହିନ୍ଦୁ ସ୍ଥାପତ୍ୟର ସର୍ବବୃହତ୍ କୀର୍ତ୍ତି । ଏହି ରଥରେ ୨୪ଟି ଚକ୍ଷୁ ଓ ୭ଟି ଅଶ୍ୱ ରହିଛି । ଏହି ରଥର ଚକ୍ଷୁଗୁଡ଼ିକ କଳାନୈପୁଣ୍ୟର ଶେଷ ସୋପାନରେ ପହଞ୍ଚିଛି । ବିଶାଳକାୟ ଆକୃତି ସତ୍ତ୍ୱେ ମନ୍ଦିରଟି ନିଖୁଣ ଓ ସମାନୁପାତିକ ଭାବେ ନିର୍ମିତ

ହୋଇଛି । ଏହାର କାରିଗରି କୌଶଳ ପାଇଁ ଏହା ବିଶ୍ୱରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଛି । ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର କୋଣାର୍କ ଉପରେ କହିଛନ୍ତି – “ଏଠାରେ ମଣିଷର ଭାଷା ପ୍ରସ୍ତରର ଭାଷା ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହୋଇଛି ।”

ମନ୍ଦିର ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ:

ମନ୍ଦିର ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ମୋଟାମୋଟି ଭାବେ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ସଂସ୍କୃତିଭିତ୍ତିକ ମୂର୍ତ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟଟି ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟସମ୍ବଳିତ ସୁଶୋଭିତ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ । ପ୍ରଥମ ବିଭାଗରେ ଶିବ ମନ୍ଦିରର ବାହାର କାନ୍ଥରେ ଥିବା ଗଣେଶ, କାର୍ତ୍ତିକେୟ ଓ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି, ବିଷ୍ଣୁ ମନ୍ଦିରର ବାହ୍ୟପାର୍ଶ୍ୱରେ ଥିବା ବରାହ, ତ୍ରିବିକ୍ରମ, ନୃସିଂହ ଏବଂ ଦଶାବତାର, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କୋଣରେ ଥିବା ଦଶଦିଗପାଳ, ସ୍ଥିରୀକୃତ ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ଦିଗବାରିଣୀ ଏବଂ ବେତାଳଗଣ ଓ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ମନ୍ଦିରର ସମ୍ମୁଖ ଭାଗ ଦ୍ୱାରବନ୍ଧ ଉପରେ ଧାଡ଼ିରେ ରହିଥିବା ଅଷ୍ଟଗ୍ରହ ବା ନବଗ୍ରହ ଏବଂ ଏହି ନବଗ୍ରହଙ୍କ ଧାଡ଼ି ଉପରେ ଥିବା ଗଜଲକ୍ଷ୍ମୀ । ଏତଦ୍ୱ୍ୟତୀତ, ଦେବଦେବୀଗଣ ଏବଂ ଧାର୍ମିକ ଉପାଖ୍ୟାନଗୁଡ଼ିକର ଚିତ୍ରଣ ଏକ ଧର୍ମୀୟ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ସହାୟକ ହୁଅନ୍ତି । ଯଦିଓ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିରରେ ପୂଜା ପାଉଥିବା ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଥାଆନ୍ତି, ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ଧର୍ମଧାରୀ ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ ନ’ଥାନ୍ତି । ଅର୍ଦ୍ଧନାରୀଶ୍ୱର ଏବଂ ଗନ୍ଧରାଡ଼ିର ହରିହର ମୂର୍ତ୍ତିରେ ଧର୍ମୀୟ ସମନ୍ୱୟ ପ୍ରତିଫଳିତ । ଏଥିରୁ ସ୍ଥପତିମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚକୋଟୀର କଳ୍ପନା ଶକ୍ତି ବିଷୟରେ ଜଣାପଡ଼େ । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଚିତ୍ରାଧାରାପ୍ରସୂତ ଭୈରବ ଓ ଦୁର୍ଗା ମୂର୍ତ୍ତି ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାନ୍ତି ।

ସୁଶୋଭିତ ସ୍ଥାପତ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଭିତରେ ପୁରୁଷ ଓ ନାରୀ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି, କାମୋଦୀପକ ଦୃଶ୍ୟ, ଗନ୍ଧର୍ବ, ନାଗ, ଯକ୍ଷ, କିନ୍ନର, ପୁରାଣବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଭୂତ ପ୍ରାଣୀ, ପ୍ରହେଳିକାମୟ ଛବି, ସାମରିକ ଓ ରାଜଦରବାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଦୃଶ୍ୟ, ଧର୍ମନିରପେକ୍ଷ ଚିତ୍ର, ଲୋକକଥା ଓ କାହାଣୀ, ମୋଡ଼ା କାଗଜରେ ରହିଥିବା ନାମ ତାଲିକା, ପୁଷ୍ପ ଓ ଜ୍ୟାମିତିକ ଚିତ୍ର, ଚୈତ୍ୟ, ତୋରଣ, ପଦ୍ମ ପଦକ, ବୃକ୍ଷଲତା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭୂଷିତ ଚିତ୍ର ଆଦି ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ ।

ଓଡ଼ିଶା ମନ୍ଦିର ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟର କେତେକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚାରୁକଳା ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର, ରାଜାରାଣୀ ଓ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିରରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ମନ୍ଦିର କାନ୍ଥଗୁଡ଼ିକରେ ଯୌବନସୁଲଭ ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଖୁଣ ଭାବେ ଚିତ୍ରିତ କରାଯାଇଛି । ନିହାଣ ମୁନରେ ଖୋଦେଇ ହୋଇ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବା ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଥିତହାସ୍ୟ ସମୟର ପ୍ରବହମାନ ଗତି ଓ ଅବକ୍ଷୟର ଧାରାକୁ ପରାସ୍ତ କରିଛି । ମନ୍ଦିର କଳାର ଏକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଉଛି ମନ୍ଦିରର ବାହାର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଥିବା କାମୋଦୀପକ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ଯାହା ଦର୍ଶାଏ ଯେ, ଧର୍ମ କେବେହେଲେ ସାଧାରଣ ଜୀବନଠାରୁ ଅଲଗା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଏହାର ଅର୍ଥ : ଜୀବନ ହେଉଛି ମାୟାମୋହର ଗନ୍ତାଘର ଏବଂ କାମନା ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଜୀବନ ଓ ମୁକ୍ତ୍ୟ ଚକ୍ର ମଧ୍ୟରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଛି । ଗାୟନ ଓ ନୃତ୍ୟରତା ମହିଳାମାନେ ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦିର କଳାରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକର ସ୍ଥାପତ୍ୟକଳାର ମାନ ଅତି ଉଚ୍ଚକୋଟୀର । ବୃହତ୍‌କାୟ ହସ୍ତୀ, ଅଶ୍ୱ ଓ ସିଂହ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର ପରିସରରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ:

ଓଡ଼ିଶାର ଚାରିଆଡ଼େ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟର ଭଣ୍ଡାର ବିସ୍ତ୍ରୁତଭାବେ ରହିଛି । ଏକ ବିରାଟ ପ୍ରସ୍ତରରୁ ଖୋଦିତ ହୋଇ ଅଥା ବାହାରି ଆସିଥିବା ଏକ ହସ୍ତୀର ମୂର୍ତ୍ତି ରହିଛି ଯେଉଁଠାରେ ଅଶୋକ ତାଙ୍କର ଶିଳାଲେଖମାନ ଲେଖାଇଥିଲେ । ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ କଳା ଗ୍ରାନାଇଟ୍‌ରେ ନିର୍ମିତ ଏକ ବିଶାଳକାୟ ନୃସିଂହ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଛି । ସୁନ୍ଦର କଳାକୌଶଳରେ ନିର୍ମିତ ଏହି ଚମତ୍କାର ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଭଗବାନଙ୍କର ଭୟଙ୍କର ମୁଦ୍ରାକୁ ପରିପ୍ରକାଶ କରୁଛି । ସିଂହଦ୍ୱାର ଓଡ଼ିଶା କଳା ଓ ସ୍ଥାପତ୍ୟର ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟର ପ୍ରମାଣ । ମନ୍ଦିରର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ସିଂହମାନେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ମନ୍ଦିରର ଦ୍ୱାରକୁ ସିଂହଦ୍ୱାର ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି । ସିଂହମାନେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବେ ନିର୍ମାଣ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ବଡ଼ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ନାସା ଓ ମୋଟା ନିଶ ରହିଛି । ଅନ୍ୟତ୍ର ହସ୍ତୀ ଉପରେ ସିଂହ ବସିଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ଏହା ବିଷୟ ଉପରେ

ଜୀବାତ୍ମର ବିଜୟ ବୋଲି ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଭାବେ ଦର୍ଶାଯାଇଛି । ଏଥିରୁ ଏହା ପ୍ରମାଣିତ ଯେ, ଓଡ଼ିଶାର ମୁଖ୍ୟ ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକ ଭାରତର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମନ୍ଦିର ତୁଳନାରେ ଅଧିକ ଉଚ୍ଚମାନର ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକ ଅତୁଳନୀୟ । ଓଡ଼ିଶୀ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କୁଦ୍ରାପି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ ।

ହସ୍ତଶିଳ୍ପ:

କାରିଗରମାନଙ୍କର ସୃଜନଶୀଳତା ଓ କୌଶଳକୁ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିବା ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ନିମନ୍ତେ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଓଡ଼ିଶାର ପିତ୍ତଳ କାମ, ରୂପାକାମ, ଟେରାକୋଟା ସାମଗ୍ରୀ ଓ ଚାନ୍ଦୁଆ କାମ ଇତ୍ୟାଦି ତା’ର କଳାତ୍ମକ ଉତ୍କର୍ଷର ପ୍ରମାଣ ଦିଏ ।

କଂସାପିତ୍ତଳ କାମ:

ପିତ୍ତଳ ଓ କଂସା ବାସନ ଉପରେ ସୁସ୍ଥ ଖୋଦେଇ, ବ୍ରୋଞ୍ଜ ବୁଡ଼ି ଓ ପାତ୍ର ଓଡ଼ିଶୀ କଳାର ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିଗ । ଧାତୁନିର୍ମିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷକରି ପିତ୍ତଳ ଜିନିଷ ଓଡ଼ିଶାର ଘରେ ଘରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦାର ସହ ସ୍ଥାନ ପାଏ । ଠାକୁର ପୂଜା କଲାବେଳେ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଦୀପ ଓ ଦୀପରୁଖା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଅଧିକାଂଶ ଘରେ ଧାନ ଚାଉଳ ମାପିବା ପାଇଁ ପିତ୍ତଳ ନିର୍ମିତ ମାଣ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । କାରିଗରମାନେ ପିତ୍ତଳରେ ହାତୀଘୋଡ଼ା ତିଆରି କରନ୍ତି ଓ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସୁସ୍ଥ ଆକାରରେ ସଜ୍ଜିତ କରନ୍ତି । ପାନ ଖାଉଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ପିତ୍ତଳ ପିକ ଦାନି ଉଭୟ ଦରକାରୀ ଓ ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧକ । ପିତ୍ତଳ ଓ କଂସାରେ ନିର୍ମିତ ଘରକରଣା ସାମଗ୍ରୀ ଓ ବାସନ ବିଭିନ୍ନ ଆକାର ପ୍ରକାରର ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ପିତ୍ତଳ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ କାରିଗରମାନଙ୍କର କଳାକୌଶଳ ଓ ନୂତନ ସର୍ଜନା ନିମନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହକୁ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିଥାଏ ।

ରୂପା ଓ ତାରକସୀ କାମ:

ଓଡ଼ିଶାର ରୂପାକାମ ସର୍ବତ୍ର ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିଛି । ବିଶେଷକରି ଏହାର ତାରକସୀ କାମ କଳାତ୍ମକ ଉତ୍କର୍ଷର ନୂତନ ଉଦାହରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ଯାହା ଭାରତର ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଦେଖିବାକୁ ବିରଳ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ନମନୀୟ ହୋଇଥିବା ରୂପା ତାରକୁ ଖୁବ୍ ସୁସ୍ଥ ରୂପରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରାଯାଇଥାଏ । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ପଶୁପକ୍ଷୀ, ସିନ୍ଦୂର ଫରୁଆ ଭଳି ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାରୀୟ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ରୂପାତାରରେ ନିର୍ମିତ ହୁଏ । ତାରକସୀ ଗହଣା ବିଶେଷତଃ ବସ୍ତ୍ରସଜ୍ଜଳ ବସ୍ତ୍ର ଆବୃତ କରିବା ପାଇଁ ପିନ୍ ଭଳି ଏକ ପ୍ରକାର ଅଳଙ୍କାର ଓ କାନଫୁଲ ଆଦି ଭାରତୀୟ ମହିଳାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ରୂପାକାମରେ ମହାଭାରତର ଦୃଶ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଚିତ୍ରଣ କରାଯାଏ । ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ରଥକୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସାରଥୀଭାବେ ଚାଳନା କରିବା ଦୃଶ୍ୟଟି ରୂପାକାମ ମଧ୍ୟରେ ଅତୀବ ଆକର୍ଷଣୀୟ । ରଥ ଚକଗୁଡ଼ିକର କାମ ଏତେ ଚିକିନିଷିଭାବେ କରାଯାଇଛି ଯେ ଦର୍ଶକ ଏହାକୁ ଦେଖି ବିମୁଗ୍ଧ ହୁଏ । ରଥର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଅଶ୍ୱମାନଙ୍କର ଗର୍ବିତ ଠାଣି ଓ ଜୀବନ୍ତ ଛବି ଏହି ରୌପ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୃଦ୍ଧି କରେ ।

ଟେରାକୋଟା ଓ ମୃଗ୍ମୟ ସାମଗ୍ରୀ:

ଓଡ଼ିଶାର କୁସ୍ତକାରମାନେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ଧାର୍ମିକ ଓ ସାମାଜିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପାଇଁ ମାଟିରେ ପାତ୍ର ଗଢ଼ନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ଆକାର ପ୍ରକାର ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ତାହା ଉପରେ ମାଛ, ଫୁଲ ଓ ଜ୍ୟାମିତିକ ନକ୍ସା ଆଦି ଅଙ୍କାଯାଇଥାଏ । ଧାର୍ମିକ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ସମୟରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କ ଚାହିଦା ପୂରଣ ନିମନ୍ତେ ଟେରାକୋଟା ହାତୀ ଓ ଘୋଡ଼ା ତିଆରି କରାଯାଇଥାଏ । ରୋଗ ଓ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ସକାଶେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଗ୍ରାମଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଅର୍ପଣ କରାଯାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚତା ୬ ଇଞ୍ଚରୁ ୩ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । କୁସ୍ତର ମଧ୍ୟ ମାଟିତିଆରି ଖେଳନା ଓ ମଣିଷର ଆକର୍ଷଣୀୟ ମୂର୍ତ୍ତି ତିଆରି କରନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକ ଜୀବନ୍ତ ଦିଶିବା ସକାଶେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥାନ୍ତି । ଟେରାକୋଟା କଣ୍ଢେଇ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥାନରେ ତିଆରି ହୁଏ । କଣ୍ଢେଇଗୁଡ଼ିକ ସାଦାସିଧା ଶୈଳୀରେ ତିଆରି ହୁଅନ୍ତି । ସେଥିରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଅଞ୍ଚଳର ବିଶେଷତା ଥାଏ ।

ସବାଇ ଘାସ ଓ ବେତ କାମ :

ମହିଳା ଗୋଷ୍ଠୀ ଦ୍ୱାରା ସବାଇ ଘାସରେ ଝୁଡ଼ି, ହାତପଟ୍ଟା ଓ ମେଜ ଉପରେ ବ୍ୟବହୃତ ତଲେଇ ବୁଣାଯାଏ । ସବାଇ ଘାସରୁ ମଶିଣା ମଧ୍ୟ ତିଆରି କରାଯାଏ । ଏସବୁ ସାମଗ୍ରୀର ଚାହିଦା ଏବେ ବଢ଼ିଯାଇଛି ଏବଂ ଏଥିରୁ ଏହାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଉପଯୋଗିତା ଓ ଦୀର୍ଘସମୟୀୟ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ । ଝୁଡ଼ି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆସବାବପତ୍ର ବେତରେ ମଧ୍ୟ ବୁଣାଯାଇଥାଏ ।

ଚାନ୍ଦୁଆ କାମ :

ପିପିଲିର ଦର୍ଜୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଉଥିବା ଚାନ୍ଦୁଆ କାମର ଅନେକ ଚାହିଦା ରହିଛି । ପର୍ବପର୍ବାଣୀରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ଚାନ୍ଦୁଆରେ ବହୁତ ବଡ଼ ଆକାରର ଛତାମାନ ତିଆରି କରାଯାଏ । ବିସ୍ତୃତ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଏହି ଛତାଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଯାହାକି କୌଣସି ସମାବେଶର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ ବଢ଼ାଇଥାଏ । ଚାନ୍ଦୁଆରୁ ହୃଦୟାକୃତି ପଟ୍ଟା, ଛୋଟବଡ଼ ଛତ୍ରୀ ଏବଂ କାଢ଼ ଝାଲର ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଦର୍ଜୀମାନେ ଗାଡ଼ ରଙ୍ଗର କପଡ଼ାରୁ ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ପୁଷ୍ପ ଓ ଜ୍ୟାମିତିକ ନକ୍ସା ସବୁ କାଟି ବାହାର କରନ୍ତି ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକ ଅନ୍ୟ ଖଣ୍ଡେ କପଡ଼ା ଉପରେ ରଖି ସମାନ୍ୱୟାତମ ଭାବେ ମିଶାଇ ସିଲେଇ କରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନଲୋଭା କରିଥାନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ହଳଦିଆ, ଧଳା, ସବୁଜ ନୀଳ, ନାଲି ଓ କଳା ରଙ୍ଗକୁ ସୁସଙ୍ଗତ ଭାବେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ଯାହା ଦର୍ଶକର ଆଖିକୁ ଚମକାଇ ଦିଏ ଓ ଧର୍ମୀୟ ପରିବେଶକୁ ଅଧିକ ଆକର୍ଷଣୀୟ କରେ । ଚାନ୍ଦୁଆରେ ବିଭିନ୍ନ ଆକାର ପ୍ରକାରର ବ୍ୟାଗ୍ ମଧ୍ୟ ତିଆରି କରାଯାଏ । ଚାନ୍ଦୁଆ ଛତ୍ରୀ ଓ “ତରାସ” (ମୁନିଆ ବାଡ଼ି ଉପରେ ଆଶ୍ରା କରି ଠିଆ ହୋଇଥିବା ହୃଦୟାକୃତି କାଷ୍ଠ ସଂରଚନା ଉପରେ ଆବୃତ କରିଥିବା ଚାନ୍ଦୁଆ କାମ) ଧର୍ମୀୟ ଶୋଭାଯାତ୍ରାକୁ ଅଧିକ ରଙ୍ଗୀନ୍ କରି ଗଢ଼ିତୋଳେ । ବିବାହ ଉତ୍ସବଗୁଡ଼ିକରେ ମଞ୍ଚ ଉପରେ ସଜା ହୋଇଥିବା ବଡ଼ ବଡ଼ ଚାନ୍ଦୁଆ ଓ ଛତ୍ରୀ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ମନ ଜିଣିଥାଏ । ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ଦିଅଁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଧୂଳିମଳି ନ ପଡ଼ିବା ପାଇଁ ଛତ୍ରୀସବୁ ଝୁଲାଇଯାଏ ।

ଶିଂଗ କାମ :

ଗୋରୁଗାଈମାନଙ୍କ ଶିଂଗରୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଜିନିଷ ଯଥା: ପାନିଆ, ଫୁଲଦାନି ଓ କଲମ ରଖିବା ପରି ଜିନିଷ ଆଦି ତିଆରି କରିବାରେ ଓଡ଼ିଶାର କାରୀଗରମାନେ ନିପୁଣ । ଶିଂଗକୁ ପ୍ରଥମେ ଘଷି ଚିକ୍ଷଣ କରାଯାଏ ଓ ପରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବିଭିନ୍ନ ରୂପ ଦିଆଯାଏ । ଶିଂଗରେ ବଗ, ବଡ଼ ଚିଲୁଡ଼ି, କଙ୍କଡ଼ା ବିଛା ଓ ପକ୍ଷୀ ଇତ୍ୟାଦି ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିପୁଣତାର ସହ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ସେଗୁଡ଼ିକର ପୃଷ୍ଠଭାଗ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଳା ଅଥଚ ଚିକ୍ଷଣିଆ ଦେଖାଯାଏ । କଳାପ୍ରେମୀମାନଙ୍କର ଏହା ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରେ ।

ଶାଢ଼ୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୟନ ସାମଗ୍ରୀ:

ଓଡ଼ିଶୀ ହସ୍ତଶିଳ୍ପରେ ହସ୍ତତନ୍ତ ଶାଢ଼ୀ ସମ୍ଭବତଃ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଜନପ୍ରିୟ ସାମଗ୍ରୀ । ସମସ୍ତଙ୍କ ରୁଚିକୁ ନେଇ ଓ ଆର୍ଥିକ ସ୍ଥିତିକୁ ସୁହାଇଲା ଭଳି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ରଙ୍ଗ ଓ ଶୈଳୀର ଶାଢ଼ୀ ମିଳେ । ସାଧାରଣତଃ ଘରୋଇ କିମ୍ବା ସମ୍ପର୍କ ନିଗମ ମାଧ୍ୟମରେ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଗ୍ରାମୀଣ ଲୋକେ ତନ୍ତରେ ଶାଢ଼ୀ ବୁଣନ୍ତି । ସମ୍ବଲପୁର ସୂତା ଶାଢ଼ୀର ସାବଲୀଳତା, ଧଡ଼ି ଓ ପଣତର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ରହିଛି । ମାଛ, ଶଙ୍ଖ ଓ ଫୁଲ ଶାଢ଼ୀର ପଣତ ଉପରେ ବୁଣାଯାଇଥାଏ । ଧଡ଼ି ଓ ପଣତକୁ ଆକର୍ଷଣୀୟ କରିବା ପାଇଁ କେବେ କେବେ ପଶୁପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ଚିତ୍ର ଥାଇ ବୁଣାଯାଏ । ସ୍ଥାନୀୟ କଞ୍ଚାମାଲକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ଗ୍ରାମୀଣ କାରିଗରମାନେ ସିଲ୍କ ଶାଢ଼ୀ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି । ଖଣ୍ଡୁଆ ପାଟରେ ଅଧିକ ଆକର୍ଷଣୀୟ ଶୈଳୀ ଓ ମସୃଣତା ରହିଛି । ବାପୁତା ଶାଢ଼ୀରେ ଉତ୍ତମ ସୂତା ଓ ସିଲ୍କ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ବରହମପୁରୀ ପାଟ ଶାଢ଼ୀକୁ ସମ୍ପାନ୍ନ ଓ ଆଧୁନିକ ମହିଳାମାନେ ପରିଧାନ କରନ୍ତି । ଶାଢ଼ୀଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବା ସ୍ଥାନର ନାମ, ସୂତାର ଗୁଣବତ୍ତା ଏବଂ ବୁଣାଯାଇଥିବା ଶୈଳୀ ନେଇ ନାମିତ ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ହାତବୁଣା ବିଛଣା ଚଦର, ବିଛଣା ଉପର କପଡ଼ା, ମେଜ କପଡ଼ା, ପରଦା ଓ ପୋଷାକ କପଡ଼ା ମଧ୍ୟ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ଆଦୃତି ଲାଭ କରିଛି ।

ପଟ୍ଟଚିତ୍ର:

ଓଡ଼ିଶାର ପୁରୀ, ରଘୁରାଜପୁର ଓ ଦାଣ୍ଡସାହି ଅଞ୍ଚଳର କୁଶଳୀ ପାରମ୍ପରିକ ଚିତ୍ରକରମାନେ ଲୋକକଳା ପଟ୍ଟଚିତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି । ପଟ୍ଟଚିତ୍ର ଶବ୍ଦଟି ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ‘ପଟ୍ଟ’ (ରଙ୍ଗ କରାଯାଇଥିବା ଖଣ୍ଡେ କପଡ଼ା ବା ପ୍ଲେଟ) ଓ ଚିତ୍ର (ଦ୍ରୁଇଁ ବା ଛବି) ରୁ ଉଦ୍ଧୃତ କରାଯାଇଛି । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ପୁରୀ, ରଘୁରାଜପୁର ଓ ଦାଣ୍ଡସାହିର ଚିତ୍ରକରମାନେ ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ଏକ ଦେଶୀୟ ଚିତ୍ରକଳା ମତବାଦର ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ । ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ପରମ୍ପରାଟି ଏବେ ମଧ୍ୟ ଚିତ୍ରକର ଓ ସେମାନଙ୍କ ମହିଳା ଗୋଷ୍ଠୀ ଦ୍ଵାରା ଚଳି ଆସୁଛି । ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଏହି ପଟ୍ଟଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକରେ ଲୋକକଳା ଓ ଆଧୁନିକ କଳାର ମୌଳିକ ଉପାଦାନ ଭରି ରହିଛି । ବାର୍ଷିକ ରଥଯାତ୍ରା ପାଳନରୁ ହିଁ ପଟ୍ଟଚିତ୍ରର ଜନ୍ମ । ଓଡ଼ିଶାର ବର୍ଣ୍ଣିତ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ମଧ୍ୟରୁ ରଥଯାତ୍ରା ଅନ୍ୟତମ । ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ବଡ଼ଭାଇ ବଳଭଦ୍ର ଓ ଭଉଣୀ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ସହିତ ମନ୍ଦିର ଛାଡ଼ି ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଗହଣକୁ ଚାଲି ଆସନ୍ତି, ଜାତି, ଧର୍ମ ବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ଆଶୀର୍ବାଦ ଲାଭ କରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏହି ଯାତ୍ରା ପୂର୍ବରୁ ସ୍ନାନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଠାରୁ ତିନି ଠାକୁର ଘୋଡ଼ାଇ ହୋଇ ରହିଥାଆନ୍ତି । ଅନବସର ସମୟରେ ଯେତେବେଳେ ତିନିଠାକୁର ନିଭୂତ କକ୍ଷରେ ବିଶ୍ରାମ ନିଅନ୍ତି, ମନ୍ଦିର ଚିତ୍ରକରଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ନିର୍ମିତ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବସ୍ତ୍ର ଉପରେ ପଟ୍ଟଚିତ୍ର ତିଆରି ହୋଇ ପରିଦର୍ଶିତମାନଙ୍କୁ ମନ୍ଦିର ଗର୍ଭଗୃହରେ ଚଢ଼ାଇ ଦିଆଯାଏ ଓ ଭକ୍ତମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । ଏହି ରୀତିନୀତିରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ପଟ୍ଟଚିତ୍ର ପରମ୍ପରା ବିଗତ ବର୍ଷଗୁଡ଼ିକରେ ଏକ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଶୈଳୀର ଚିତ୍ରକଳା ରୂପେ ମାନ୍ୟତା ଲାଭ କରିଛି । ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପାତ୍ର, ଅନନ୍ତ ମହାରଣା ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପରି ଚିତ୍ରକରଙ୍କ କ୍ରମାଗତ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଯୋଗୁଁ ଏହି କଳାର ଜନାଦୃତି ବଢ଼ିଛି ।

ବାଲୁକା କଳା :

ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି ତଥା ଉତ୍ସାହ ଆଣିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କେବଳ ବାଲି ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକ ଅସ୍ଥାୟୀ କଳା ଭାବେ ବାଲୁକା କଳା ଆଦୃତ ହୋଇଛି । ଅନେକ ଦେଶରେ ବାଲୁକା କଳା ଏକ ଜନପ୍ରିୟ ଚିତ୍ରିତ କଳା ଭାବେ ଗଣା ହେଉଛି । ଜନସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ନିମନ୍ତେ ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣାବଳୀ, ସାଧାରଣରେ ଆଗ୍ରହ ଥିବା କଥାବସ୍ତୁ ଓ ପ୍ରାକୃତିକ ଦୁର୍ବିପାକ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ବାଲୁକା କଳାରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥାଏ । ଏବେ ବାଲୁକା କଳା ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଓ ଉତ୍ସବମାନ ଉଭୟ ଜାତୀୟ ଓ ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସ୍ତରରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଛି । ପୁରୀର ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ସୁଦର୍ଶନ ପଟ୍ଟନାୟକ ଜଣେ ଖ୍ୟାତିସମ୍ପନ୍ନ ବାଲୁକା କଳା ଶିଳ୍ପୀ ଭାବେ ପରିଚିତ । ତାଙ୍କୁ ଜାତୀୟ ଓ ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସ୍ତରରେ ବିଭିନ୍ନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଦ୍ଵାରା ସମର୍ଥନ କରାଯାଇଛି ।

ପ୍ରସ୍ତର ଓ କାଷ୍ଠ ଖୋଦେଇ କଳା :

ପ୍ରସ୍ତର ଖୋଦେଇ ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ପ୍ରାଚୀନ କଳା । ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ ଶୈଳୀରେ ଓଡ଼ିଶାର କାରିଗରମାନେ ଏକଦା ଉତ୍କର୍ଷର ଶୀର୍ଷରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ । ଆଜି ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ପ୍ରସ୍ତର ଖୋଦେଇ ମାଧ୍ୟମରେ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ପରମ୍ପରାକୁ ଉଜ୍ଜୀବିତ ରଖିଛନ୍ତି । ଖୋଦେଇ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି ମନ୍ଦିରର ପ୍ରତିକୃତି, ଦେବଦେବୀଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି, କୋଣାର୍କ ଚକ୍ର ଓ ଘୋଡ଼ା, ଅଳସକନ୍ୟା, ଶାଳଭଞ୍ଜିକା, ସୁରସୁନ୍ଦରୀ, ଆଲୋଖିକା ଇତ୍ୟାଦି ଭଳି କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି । ଏସବୁ ଘର ସଜାଇବାର ମୁଖ୍ୟ ଉପକରଣ । ସେହିପରି ଓଡ଼ିଶାର କାଷ୍ଠ ଖୋଦେଇ କଳା ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ଲୋକପ୍ରିୟ । ଅନ୍ୟ ରାଜ୍ୟର କଳାକୃତି ଠାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ, ଯେହେତୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ରଙ୍ଗ ବା ଲାଖ ପ୍ରଲେପ ଦିଆନଯାଇ କେବଳ ପଲିସ୍ କରି ଚିତ୍ତଣ ଓ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ, କାଗଜ ମଣ୍ଡରୁ ବିଭିନ୍ନ ସାମଗ୍ରୀ, ସୋଲପାଠ କାମ, ଲାଖ କାମ, ଜରି କାମ, କାତମାଳୀ, କପଡ଼ା ହାର, କର୍ପୂର ମାଳ, ଝୋଟ କାର୍ପେଟ, ମସିଣା ଏବଂ ପୁରୀ ତଥା ଗୋପାଳପୁରର ଶାମୁକାରେ ନିର୍ମିତ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ଓଡ଼ିଶାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ଓଡ଼ିଶୀ ସଂଗୀତ

ଓଡ଼ିଶୀର ଏକ ଗୌରବମୟ ସଂଗୀତ ପରମ୍ପରା ରହିଛି । ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର ଗାତ୍ରରେ ଖୋଦେଇ ହୋଇଥିବା ନର୍ତ୍ତକ ନର୍ତ୍ତକୀ ଓ ସଂଗୀତଜ୍ଞମାନଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିସବୁ ଓଡ଼ିଶୀର ସମୃଦ୍ଧ ସାଙ୍ଗୀତିକ ଐତିହ୍ୟକୁ ପରିପ୍ରକାଶ କରେ । ଓଡ଼ିଶୀର ସଙ୍କଳନମାନେ ଗାୟନ କରାଯାଇପାରିବା ଭଳି କବିତା ସଂଯୋଜନା କରିଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଧାର୍ମିକ ଭାବନାର ପ୍ରଚାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗାୟକମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଉଥିଲେ । ଗୀତଟି କିଭଳି ଗାୟନ କରାଯିବ ସେ ବିଷୟରେ କବିମାନେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଦ୍ଧତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଓ ଅବଲମ୍ବନ କରୁଥିଲେ । କେଉଁ ରାଗ ଓ କେଉଁ ତାଳରେ ଗୀତଟି ଗାୟନ କରାଯିବ, ତାହା ସ୍ଥିରୀକୃତ ହେଉଥିଲା ।

ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଶୀରେ ପ୍ରଚଳିତ ତ୍ରିସ୍ୱରୀ, ଚତୁଃସ୍ୱରୀ ଓ ପଞ୍ଚସ୍ୱରୀ ଆଦି ଲୋକଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପଦ୍ଧତିକୁ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିଲା । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ଓ କର୍ଣ୍ଣାଟକୀ ସଙ୍ଗୀତର ସାଧାରଣ ଉପାଦାନ ସହ ଓଡ଼ିଶୀ ସଂଗୀତ ହେଉଛି ରାଗ ଓ ତାଳକୁ ଧାରଣ କରିଥିବା ଏକ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସଙ୍ଗୀତ । ଜୟଦେବ ହେଉଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଶୀର ପ୍ରଥମ କବି ଯିଏକି ଗୀତକୁ ଗାୟନ କରିବା ପାଇଁ ରଚନା କରିଥିଲେ ଏବଂ ଗୀତର ଶବ୍ଦ ସବୁ ସାଙ୍ଗୀତିକ ଥିଲା । ସେ କାଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ରାଗ ଅନୁସାରେ ତାଙ୍କ ରଚିତ ଗୀତଗୁଡ଼ିକୁ କିଭଳି ଭାବେ ଗାୟନ କରାଯିବ, ସେ ବିଷୟରେ ଜୟଦେବ ଧାରଣା ଦେଇଥିଲେ ।

ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ଥିବା ଛାନ୍ଦ ପରମ୍ପରାର ସାଙ୍ଗୀତିକ ଧାରା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରଳ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଶୀରେ ସଙ୍ଗୀତ ସମ୍ପର୍କିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲିଖନ ବା ସଂକଳନ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ‘ସଙ୍ଗୀତାର୍ଣ୍ଣବ ଚନ୍ଦ୍ରିକା’, ‘ଗୀତ ପ୍ରକାଶ’, ‘ସଂଗୀତ କଳ୍ପଲତା’ ଓ ‘ନାଟ୍ୟ ମନୋରମା’ । ଉତ୍କଳିଣ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଦୁଇଟି ପୁସ୍ତକ ‘ସଂଗୀତ ସରଣୀ’ ଓ ‘ସଙ୍ଗୀତ ନାରାୟଣ’ ମଧ୍ୟ ରଚନା କରାଯାଇଥିଲା ।

ଉଲ୍ଲିଖିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନୁଯାୟୀ ଚାରି ଗୋଟି ଶ୍ରେଣୀର ସଙ୍ଗୀତ ଯଥା- ଧ୍ରୁବପଦ, ଚିତ୍ରପଦ, ଚିତ୍ରକଳା ଓ ପାଞ୍ଚାଳ ସମାହାରରେ ଓଡ଼ିଶୀ ସଂଗୀତର ସୃଷ୍ଟି । ଧ୍ରୁବପଦ ହେଉଛି ପ୍ରଥମ ଧାଡ଼ି ବା ଧାଡ଼ି ସମୂହ ଯାହାକୁ ବାରମ୍ବାର ଗାନ କରାଯାଏ । ସଂଗୀତରେ ଚିତ୍ରର ବ୍ୟବହାରକୁ ଚିତ୍ରକଳା ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ କବି କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ ଯେଉଁ ଗୀତ-କବିତା ଲେଖିଥିଲେ, ତାହା ଚିତ୍ରକଳାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉଦାହରଣ । ଚିତ୍ରପଦର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଅନୁପ୍ରାସ ଶୈଳୀରେ ଶବ୍ଦ ସଂଯୋଜନା କରିବା । ଏହିସବୁ ଶୈଳୀକୁ ଏକତ୍ର କରି ଓଡ଼ିଶୀ ସଂଗୀତ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଥିଲା । ଛାନ୍ଦ (ଅଳଙ୍କାର ବିଭାଗ) ଓଡ଼ିଶୀ ସଂଗୀତର ମୂଳପିଣ୍ଡ । ଛାନ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଭାବ (ବିଷୟ), କାଳ (ସମୟ) ଓ ସ୍ୱର (ଛନ୍ଦ) ଆଧାରରେ ସଂଯୋଜନା କରାଯାଇଥିଲା । ‘ଚଉତିଶା’ ଓଡ଼ିଶୀ ଶୈଳୀର ମୌଳିକତା ପ୍ରତିପାଦନ କରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧାଡ଼ିର ଆରମ୍ଭରେ ‘କ’ ଠାରୁ ‘କ୍ଷ’ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଚଉତିରିଶ ଯାକ ଅକ୍ଷର ଥାଏ । ଓଡ଼ିଶୀ ସଂଗୀତର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଉଛି ‘ପଦୀ’, ଯାହାକି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ସମାହାର ଓ ଏହା ଦୁଇ ତାଳରେ ଗାୟନ କରାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶୀ ସଂଗୀତ ବିଭିନ୍ନ ତାଳ ଯଥା - ନବତାଳ, ଦଶତାଳ ବା ଏଗାର ତାଳରେ ଗାନ କରାଯାଇପାରିବ ।

ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ଓ କର୍ଣ୍ଣାଟକୀ ସଂଗୀତର ରାଗଠାରୁ ଓଡ଼ିଶୀ ସଂଗୀତର ରାଗ ଭିନ୍ନ ଅଟେ । ମୁଖ୍ୟ ଓଡ଼ିଶୀ ରାଗଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି-କଲ୍ୟାଣ, ନଟ, ଶ୍ରୀଗୌଡ଼, ବରାଡି, ପଞ୍ଚମ, ଧନଶ୍ରୀ, କର୍ଣ୍ଣାଟ, ଭୈରବୀ ଏବଂ ଶୋକବରାଡି ।

ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ବା କର୍ଣ୍ଣାଟକୀ ଶୈଳୀ ସହ ତୁଳନା କଲେ ଆମେ ଦେଖୁ ଯେ ଓଡ଼ିଶୀ ସଂଗୀତର ବ୍ୟାକରଣ, ଅଳଙ୍କାର ବା ସଂଯୋଜନାରେ କୌଣସିଟି ଉଣା ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ଆମେ ଓଡ଼ିଶୀ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସଂଗୀତର ସଂଯୋଜକ, ଭକ୍ତକବି ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗୁରୁ ଜୟଦେବଙ୍କ ନିକଟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କୃତଜ୍ଞ ।

ଆଧୁନିକ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶୀ ସଂଗୀତର ମହାନ୍ ବ୍ୟାଖ୍ୟାକାରମାନେ ହେଲେ ସିଂହାରୀ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର କର, ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ମହାପାତ୍ର, କାଶୀନାଥ ପୂଜାପଣ୍ଡା ଓ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଦାଶ । ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସଂଗୀତରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିବା ଗାୟକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତତ୍କୃର ସୁନ୍ଦରୀ ପଟ୍ଟନାୟକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଦୃତ ।

ଓଡ଼ିଶାର ନୃତ୍ୟ

ଭାରତର ସମୃଦ୍ଧ ନୃତ୍ୟକଳାକୁ ଓଡ଼ିଶା ଦୁଇ ଗୋଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭିନ୍ନ ଧରଣର ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ନୃତ୍ୟ । ଯଥା- ଛଉ ଓ ଓଡ଼ିଶୀ ପ୍ରଦାନ କରିଛି ।

ଛଉ ନୃତ୍ୟ

ଛଉ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ନୃତ୍ୟ କଳା । ଏହାର ସୃଷ୍ଟି ଓଡ଼ିଆ ପାଇକ ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ଅଭ୍ୟାସ ଖେଳରୁ, ଯେଉଁମାନେ କି ଦେଶୀୟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ଛନ୍ଦ ତାଳେ ତାଳେ ଲଢ଼େଇ ଅଭ୍ୟାସ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନର ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ଛଉ ନୃତ୍ୟ ଭରତମୁନିଙ୍କ ‘ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର’ ଓ ନନ୍ଦକେଶ୍ୱରଙ୍କ ‘ଅଭିନୟ ଦର୍ପଣ’ ର ମୂଳ ତତ୍ତ୍ୱ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ । ଏହି ନୃତ୍ୟକଳା କ୍ରମଶଃ ଧର୍ମ ସହ ଜଡ଼ିତ ହୋଇଥିଲା । ଛଉ ନୃତ୍ୟ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ତାଣ୍ଡବ ଶୈଳୀରେ ଇଷ୍ଟଦେବ ଶିବ ଓ ଲାସ୍ୟ ଶୈଳୀରେ ଇଷ୍ଟଦେବୀ ପାର୍ବତୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରିଥାନ୍ତି । ଛଉ ନୃତ୍ୟ କଲାବେଳେ ନର୍ତ୍ତକ ବିଶ୍ରାମ ସମୟରେ ଆଶୁଭାଙ୍ଗି ଗୋଡ଼ରେ ବର୍ଗାକାର ଆକୃତି ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି, ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ଉପରକୁ ଟେକି ବାମ ହସ୍ତ ତଳ ଆଡ଼କୁ ଝୁଲାଇଲା ବେଳେ ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱର କହ୍ନୁଣୀ ପାଖରେ ସମକୋଣ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଛଉ ନର୍ତ୍ତକ ଚାଲିବାର ବିଭିନ୍ନ କଷ୍ଟକର ଶୈଳୀ, ଜଟିଳ ମୁଦ୍ରା ଓ ଗତି କରିବାର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଢଙ୍ଗ ଅଭ୍ୟାସ କରିଥାନ୍ତି । ଏହା ଏକ ପୁରୁଷୋଚିତ ନାଟ୍ୟକଳା ଏବଂ ଅତୀତରେ ଆବଶ୍ୟକ ବେଳେ ପୁରୁଷମାନେ ନାରୀ ଭୂମିକା ନିର୍ବାହ କରୁଥିଲେ । ଏବେ ନାରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ନୃତ୍ୟ ଉପରେ ପଚୁତା ହାସଲ କଲେଣି । ଷଡ଼େଇକଳା ଛଉ ନୃତ୍ୟ ଶୈଳୀର ନୃତ୍ୟଶିଳ୍ପୀମାନେ ଯେଉଁ ଚରିତ୍ରର ଭୂମିକା ଚିତ୍ରଣ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ମୁଖମଣ୍ଡଳକୁ ସେହି ଚରିତ୍ରର ମୁଖା ଦ୍ୱାରା ଆବୃତ କରିଥାଆନ୍ତି । ମାତ୍ର ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଶୈଳୀରେ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ମୁଖା ଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛାଦିତ ହୋଇନଥାଏ । ଏଥିରେ ଭାବାବେଗ ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ପରିସ୍ପଷ୍ଟ ନହୋଇ ଜଟିଳ ପଦଚାଳନା, ଘୂର୍ଣ୍ଣନ ଓ ଲମ୍ଫ ପ୍ରଦାନ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ଅଣ୍ଟା, ପାଦ ଓ ଗୋଡ଼କୁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।

ଏସବୁ ନୃତ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ଏକ ମୁକ୍ତାକାଶ ଉଚ୍ଚ ମଞ୍ଚରେ ପରିବେଷିତ ହୁଏ । ମଞ୍ଚର ଗୋଟିଏ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବାଦ୍ୟକାରମାନେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ବୃହଦକାୟ ନଳ ସଦୃଶ ଢୁମ୍ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବଜାନ୍ତି । ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକରେ ଚୈତ୍ର ମାସର ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ଚୈତ୍ର ପର୍ବ ପାଳନ ଅବସରରେ ଛଉ ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷଣ କରାଯାଏ । ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତର ଜଣାଶୁଣା କଥାବସ୍ତୁ ମଞ୍ଚରେ ଅଭିନୟ କରାଯାଏ । ସୁନ୍ଦର ବେଶ ପୋଷାକ, ପଗଡ଼ି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଅଳଙ୍କାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏକକ, ଦ୍ୱୈତ ଓ ଗୋଷ୍ଠୀଗତ ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷଣ ହୁଏ । ଆଜିକାଲି ଛଉ ନୃତ୍ୟର ବିଷୟବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକ ସମଗ୍ର ଜୀବଜଗତ ଓ ପ୍ରକୃତିର ଜଡ଼ବସ୍ତୁକୁ ନେଇ ପରିପୁଷ୍ଟ ହେଉଛି । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମୟୂର, ହଂସ ଓ ହରିଣ ନୃତ୍ୟ ଆଦି ବନ୍ୟଜନ୍ତୁଙ୍କ ବୈଭବ ଓ ଅରଣ୍ୟ ସମ୍ପଦର କମନୀୟତାକୁ ନେଇ ନୃତ୍ୟ ଶୈଳୀ ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବ ପାର୍ବତ୍ୟାଞ୍ଚଳର ସମୃଦ୍ଧ ଲୋକ ଓ ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତି ଛଉ ନୃତ୍ୟକୁ ବହୁଳ ଭାବେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି ।

ପାଇକ ନୃତ୍ୟ:

ପାଇକ ନୃତ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ପ୍ରକାର ସାମରିକ କଳାକୃତି । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାମରିକ ବାହିନୀର ମୁଖ୍ୟ ଯୋଦ୍ଧା ଶ୍ରେଣୀ ପାଇକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଭ୍ୟାସ କରାଯାଉଥିବା ଏହି କଳାରେ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦର୍ଶ ଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ । କୌତୁହଳର ବିଷୟ ହେଉଛି ଯେ, ଏହି ଶବ୍ଦଟି ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ‘ପଦାତିକ’ରୁ ଆନୀତ ଯାହାର ଅର୍ଥ ହେଲା “ପଦାତିକ ବାହିନୀ” ।

ଓଡ଼ିଶାର ଏହି ଲୋକନୃତ୍ୟ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଓ ପୁରୀର ଅନେକ ପାଇକ ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଏ । ଦିନଯାକର କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ପରେ ଏକ ସର୍ବସାଧାରଣ ଚଉତରାରେ ଲୋକମାନେ ଏକାଠି ହୁଅନ୍ତି । ପାଇକ ଆଖଡ଼ା ଏପରି ଏକ ସ୍ଥାନ ଯେଉଁଠାରେ ସେମାନେ ଶାରୀରିକ ବ୍ୟାୟାମ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା ସହିତ ଖଣ୍ଡା ଓ ଢାଳରେ ଲଢ଼େଇ କୌଶଳ ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତି ।

ତୁମ୍ଭେ ବାଜିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନେ ଉଗ୍ର ସମର ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । ଆଗକୁ ଆସୁଥିବା ଏକ ଭୟଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିବା ପାଇଁ ନୃତ୍ୟଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କୁ ଏହା ଏକ ଆହ୍ୱାନ ସ୍ୱରୂପ । ଏହି ସମୟରେ ନର୍ତ୍ତକମାନଙ୍କ ପରାକ୍ରମ ଓ ଶାରୀରିକ ଉତ୍ତେଜନା ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର । ଦଶହରା ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଗ୍ରାମରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦଳ ଖୁବ୍ ଉତ୍ସାହ ଉଦ୍ଦୀପନା ସହ ପାଇକ ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥାଆନ୍ତି ।

ସାମରିକ ନୃତ୍ୟ :

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ପରମ୍ପରାରେ ନୃତ୍ୟ ଓ ସଂଗୀତକୁ ଚରମ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବର ଏକ ମାଧ୍ୟମ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବା ସହିତ ବଦଗୁଣର ବିଲୋପ ଓ ସୁଗୁଣର ବିକାଶ ପାଇଁ ଏକ ପଛା ଭାବେ ବଛାଯାଇଛି । ଲୋକ ପରମ୍ପରାରେ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ଯୁଦ୍ଧ ବା ଶୀକାରରେ ସଫଳତା, ପ୍ରକୃତି ଦେବତାଙ୍କୁ ଆବାହନ, ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ତହିଁର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ, ବିବାହ ବା ଅନ୍ୟ କିଛି ସାମାଜିକ ଉତ୍ସବ ଓ ରୀତିନୀତି ପାଳନ ବେଳେ ସଂଗୀତ ଓ ନୃତ୍ୟ ବିନା କୌଣସି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା ହାସଲ ହୁଏ ନାହିଁ । ବାସ୍ତବରେ ବିଶ୍ୱନିୟତା ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ମଣିଷର ସମର୍ପଣ ଭାବ ଲୋକସଂସ୍କୃତିରେ ପରିସ୍କୃତ ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶା ହେଉଛି ସମର ନୃତ୍ୟର ଏକ ବିଶାଳ ଗନ୍ତାଘର । ନୃତ୍ୟର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଚରିତ୍ର ରହିଛି ଓ ଅଙ୍ଗଚାଳନାର ବିବିଧତା ପ୍ରଶସ୍ତ ଓ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ । ଏହା ପୁରୁଷସୁଲଭ ଶକ୍ତିକୁ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରେ । ଓଡ଼ିଶାର ସମର କଳା ଆଦିବାସୀ ନୃତ୍ୟ ଓ ଲୋକନୃତ୍ୟରୁ ଅନେକ କିଛି ଗ୍ରହଣ କରି ଏକ ସୁଲଳିତ ସଂହତି ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ।

ଓଡ଼ିଶୀ ନୃତ୍ୟ :

ଓଡ଼ିଶୀ ନୃତ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ଅନନ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ନୃତ୍ୟ ଓ ଏହାର ମୂଳପିଣ୍ଡ ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକରେ ରହିଛି । ଓଡ଼ିଶୀ ନୃତ୍ୟର ବ୍ୟବହୃତ ତାଳ, ଭଙ୍ଗୀ ଓ ମୁଦ୍ରାଗୁଡ଼ିକର ନିଜସ୍ୱ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶୈଳୀ ରହିଛି । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରେମକଥାକୁ ନେଇ ଓଡ଼ିଶୀ ନୃତ୍ୟ ପରିପୁଷ୍ଟ ।

ଏହି ନୃତ୍ୟ ପରମ୍ପରା ଦେବଦାସୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜୀବନ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ‘ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ’ର ପ୍ରଚଳନ ପୂର୍ବରୁ ଦେବଦାସୀମାନେ ସ୍ତୋତ୍ର ଆବୃତ୍ତି ଓ ତାଳର ମାତ୍ରା ଅନୁସାରେ ନୃତ୍ୟ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ‘ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ’ ମନ୍ଦିର ନୀତିରେ ସାମିଲ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ବିଭିନ୍ନ ଭାବ ଓ ରସରେ ଦେବଦାସୀମାନେ ଅଭିନୟ ପରିବେଷଣ କଲେ ।

ଓଡ଼ିଶୀ ନୃତ୍ୟ ଶୈଳୀର ବିଭିନ୍ନ ଉପାଦାନ ହେଉଛି ‘ମଙ୍ଗଳା ଚରଣ’, ‘ବରୁ ନୃତ୍ୟ’ ବା ‘ସ୍ତାୟୀ ନାଚ’, ‘ପଲ୍ଲବୀ’, ‘ଅଭିନୟ’ ଓ ‘ମୋକ୍ଷ’ । ମଙ୍ଗଳାଚରଣରେ ନୃତ୍ୟାଙ୍ଗନା ନିଜକୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିକଟରେ ସମର୍ପି ଦିଏ ଓ ତା’ର ପାଦ ମାଟି ଉପରେ ପକାଇ ନାରୁଥିବାରୁ ଧରଣୀମାତାଙ୍କ ନିକଟରେ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ । ସେ ତା’ର ନୃତ୍ୟଶୈଳୀରେ କୌଣସି ତ୍ରୁଟି ଓ ଦୁର୍ବଳତା ପାଇଁ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ ଏବଂ ଗୁରୁଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରେ । ବରୁ ନୃତ୍ୟ ହେଉଛି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନୃତ୍ୟ । ବୀଣା, ତୁମ୍, ବଂଶୀ ଓ ଝାଞ୍ଜି ପ୍ରଭୃତି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ତାଳେ ତାଳେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଶୈଳୀର ଭାବଭଙ୍ଗୀ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ମୁଦ୍ରାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ‘ପଲ୍ଲବୀ’ ଅତ୍ୟନ୍ତ କମନୀୟ ଓ ଗୀତମୟ । ଗୀତର ସ୍ୱରଟି କୌଣସି ରାଗ ଉପରେ ଆଧାରିତ ଏବଂ ଏହା ସରଗମ୍ ଓ ବୋଲ ତାଳ ଅନୁସାରେ ଗାନ କରାଯାଏ । ଗୀତର ଅର୍ଥ ଓ ମିଜାଜ୍ ଦର୍ଶାଇବା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ମୁଦ୍ରା ଦ୍ୱାରା ଅଭିନୟରେ ‘ରସ’ ଓ ‘ଭାବ’ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି ଜୟଦେବ, ବନମାଳୀ, ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ, ବଳଦେବ ରଥ, ଓ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କ ରଚିତ ସଙ୍ଗୀତମାନ ବୋଲାଯାଏ । ‘ମୋକ୍ଷ’ ହେଉଛି ନୃତ୍ୟର ଶେଷ ସୋପାନ ଯାହା ପଦ୍ୟାଂଶର ତାଳ ଅନୁଯାୟୀ ପରିବେଷଣ କରାଯାଏ । ଏହା ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ପରିବେଷିତ ହୁଏ । ଯେତେବେଳେ ନୃତ୍ୟଶିଳ୍ପୀ ଆନନ୍ଦରେ ବିମୋହିତ ହୋଇଯାଏ, ସେତେବେଳେ ତା’ର ଆତ୍ମା ଦିବ୍ୟାତ୍ମାରେ ବିଲୀନ ହୋଇଯାଏ । ଇଶ୍ୱରଙ୍କର ନିକଟତର ହେବା ଓ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭୂତି ଲାଭ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଓଡ଼ିଶୀ ନୃତ୍ୟ ହେଉଛି ଏକ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା । ଓଡ଼ିଶୀକୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଦେବା ପାଇଁ ନିକଟ ଅତୀତରେ ଅନେକ ଅନୁରାଗୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଶଂସନୀୟ ଉଦ୍ୟମ କରାଯାଇଛି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳିଚରଣ

ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ନାମ ସର୍ବାଗ୍ରେ । ଯେଉଁ ଗୁରୁମାନେ ଏହି ନୃତ୍ୟକଳାକୁ ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସ୍ତରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଇଛନ୍ତି, ସେମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ପଦ୍ମଭୂଷଣ କେଳୁ ଚରଣ ମହାପାତ୍ର (କାଳିଦାସ ସମ୍ମାନପ୍ରାପ୍ତ), ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ପଙ୍କଜ ଚରଣ ଦାସ ଏବଂ ଦେବ ପ୍ରସାଦ ଦାସ ପ୍ରମୁଖ । ପ୍ରବୀଣ ଓଡ଼ିଶୀ ନୃତ୍ୟଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ସଂଯୁକ୍ତା ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ପ୍ରିୟମଦା ହେଉମାଦି, ମିନତୀ ମିଶ୍ର, କୁମକୁମ୍ଭ ମହାନ୍ତି, ଉପାଳି ଅପରାଜିତା, ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ଅରୁଣା ମହାନ୍ତି ଓ ସଙ୍ଗୀତା ଦାସ ପ୍ରମୁଖ ଅନ୍ୟତମ ।

ଚଇତି ଘୋଡ଼ା ନାଚ :

ଚୈତ୍ର (ମାର୍ଚ୍ଚ -ଏପ୍ରିଲ) ମାସର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ, ବିଶେଷ କରି କୈବର୍ତ୍ତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିବେଷିତ କରାଯାଉଥିବା ଚଇତି ଘୋଡ଼ା ନାଚ ହେଉଛି ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ଆକର୍ଷଣୀୟ ଲୋକନୃତ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ବନବାସରେ ଥିବା ବେଳେ ସରକୁ ନଦୀ ପାରିକରାଇବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବା ନାଉରିଆକୁ ପ୍ରଭୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପୁରସ୍କାର ସ୍ୱରୂପ ଏକ ଘୋଡ଼ା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ସେହିଦିନ ଠାରୁ କୈବର୍ତ୍ତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଘୋଡ଼ାକୁ ପୂଜା କରି ଆସୁଛନ୍ତି ।

ଏହି ନୃତ୍ୟ ମୁଖ୍ୟତଃ ତିନିଜଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଥାଏ । ଅଶ୍ୱାରୋହୀ, ରାଉତ, ରାଉତାଣୀ ଓ ମହୁରୀ ବଜାଉଥିବା ସହଯୋଗୀ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ବାଉଁଶ ନିର୍ମିତ ଏକ ଫମ୍ପା ଫ୍ରେମରେ ଘୋଡ଼ାର ମୁଣ୍ଡ, ଶରୀର ଓ ଲାଞ୍ଜି କରାଯାଇ ଏହାକୁ ରଙ୍ଗୀନ କପଡ଼ାରେ ଆବୃତ କରାଯାଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଏହାର ଗୋଡ଼ ନଥାଏ । ଏହି ଫମ୍ପା ଘୋଡ଼ାର ଆସନ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଘୋଡ଼ା ନଚାଳି ଜଣକ ଘୋଡ଼ା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରେ ଏବଂ ଏହାକୁ ତା’ର ଅଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଝୁଲାଇ ରଖେ, ଫଳରେ ଜଣେ ମଣିଷ ଅଶ୍ୱ ଆରୋହଣ କରିଥିବା ଦୃଶ୍ୟର ଭ୍ରମ ସୃଷ୍ଟି କରେ ।

ରାଉତ ହେଉଛି ପ୍ରଧାନ ଗାୟକ ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟାକାର, ସେ ମୁଖ୍ୟତଃ ପୌରାଣିକ ବିଷୟବସ୍ତୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରେ ଏବଂ ତା’ର ସ୍ତ୍ରୀ ଭାବେ ଅଭିନୟ କରୁଥିବା ରାଉତାଣୀ ସହ-ଗାୟିକା ଓ ନର୍ତ୍ତକୀ ଭାବେ ଅଭିନୟ କରେ । ତତ୍କାଳିନ କଥୋପକଥନ ତଥା ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଅଧ୍ୟାୟକୁ ନେଇ ଘୋଡ଼ାନାଚ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଉଠେ । ଢୋଲ ଓ ମହୁରୀ ତାଳେ ତାଳେ ଘୋଡ଼ା ନଚାଳୀ ଓ ରାଉତାଣୀର ନୃତ୍ୟର ବେଗ କ୍ରମଶଃ ବୃଦ୍ଧି ପାଏ ।

ଘୁମୁରା ନୃତ୍ୟ :

ଘୁମୁରା କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାର ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ଲୋକନୃତ୍ୟ । ଏହା ଓଡ଼ିଶାର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ଜନାଦୃତି ଲାଭ କରିଛି । ଏହା ମୁଖ୍ୟତଃ ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିବେଷଣ କରାଯାଏ । ଏହା ଏକ ଯୁଦ୍ଧ ନୃତ୍ୟ ଭାବରେ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରୁଥିଲା । ସଂଗୀତର ବଳିଷ୍ଠ ପ୍ରଭାବ ଏବଂ ନୃତ୍ୟରତ ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କର ଅଦମ୍ଭୀୟ ତେଜ ଏହାକୁ ଏକ ଯୁଦ୍ଧ ନୃତ୍ୟ ଭାବେ ପ୍ରମାଣିତ କରିଛି । ପ୍ରାୟ ୧୫ ରୁ ୨୦ ଜଣ ପୁରୁଷ ନର୍ତ୍ତକୀ ଏଥିରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ଏବଂ ଘୁମୁରା, ନିଶାଣ, ତାଲ, ତୁରୀ ଓ ମାଦଳ ଇତ୍ୟାଦି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଏଥିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଘୁମୁରା ନାଚର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ । ଏହି ନୃତ୍ୟ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଯୁବକଙ୍କୁ ଏକତ୍ରିତ କରାଇ ଗ୍ରାମର ସାମୂହିକ ପରିଚୟକୁ ପୁର୍ନଜୀବିତ କରେ । ଘୁମୁରା ନୃତ୍ୟ ଅନେକ ସାମାଜିକ ଓ ଧର୍ମୀୟ ଉତ୍ସବରେ ପରିବେଷିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଗୋଟିପୁଅ ନୃତ୍ୟ:

ଓଡ଼ିଶାର ସମୃଦ୍ଧ ସାଂସ୍କୃତିକ ଐତିହ୍ୟକୁ ବହନ କରୁଥିବା ‘ଗୋଟିପୁଅ’ ହେଉଛି ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ନୃତ୍ୟଶୈଳୀ । ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଏବଂ ସବୁଠାରୁ ଖ୍ୟାତିସମ୍ପନ୍ନ ଓଡ଼ିଶୀ ନୃତ୍ୟର ମୂଳପିଣ୍ଡ ହେଉଛି ଗୋଟିପୁଅ ନାଚ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ “ଗୋଟି”ର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଗୋଟିଏ ଓ “ପୁଅ” ଅର୍ଥ ହେଲା ବାଳକ । ଗୋଟିପୁଅମାନେ ହେଲେ କିଶୋର ବାଳକ । ସେମାନେ ନାରୀ ରୂପରେ ବେଶ ହୋଇଥାଆନ୍ତି ଓ ନାରୀମାନଙ୍କ ଭଳି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାର୍ଜିତ ଓ ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ସଂଗୀତର ତାଳେ ତାଳେ ମିଳିତ ନୃତ୍ୟାଭିନୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । ଗୋଟିପୁଅ ନାଚ ଓଡ଼ିଶୀ ନୃତ୍ୟ ଶୈଳୀ ପରି କିନ୍ତୁ ଏହାର କୌଶଳ, ବେଶଭୂଷା ଓ ଉପସ୍ଥାପନା

ଓଡ଼ିଶୀ ଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ଏଥିରେ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ନିଜେ ଗାୟନ କରିଥାଆନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ୧୬ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଭୋଇବଂଶ ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ଵ କାଳରେ ଯେତେବେଳେ ମାହାରୀ ନୃତ୍ୟର ଅବକ୍ଷୟ ଘଟିଲା, ସେତେବେଳେ ପରମ୍ପରାକୁ ଆଗେଇ ନେବା ପାଇଁ ଏଭଳି ଗୋଟିପୁଅ ନୃତ୍ୟଶିଳ୍ପୀ ଆଗକୁ ଆସିଲେ । ଗୋଟିପୁଅ ନୃତ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ବିଭବ ହେଲା ବାନ୍ଧ ନୃତ୍ୟ, ଯାହା ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗଚାଳନା, ମୁଦ୍ରା ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ । ଏହି ନୃତ୍ୟଶୈଳୀ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମୋହିତ କରେ ।

ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଐତିହ୍ୟ ଗ୍ରାମ ରଘୁରାଜପୁରଠାରେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଗୁରୁ ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ମାଗୁଣି ଦାସଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗୁରୁକୂଳ “ଦଶଭୁଜା ଗୋଟିପୁଅ ଓଡ଼ିଶୀ ନୃତ୍ୟ ପରିଷଦ” ଦ୍ଵାରା ଗୋଟିପୁଅ ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷଣ କରାଯାଏ ।

ସମ୍ବଲପୁରୀ ଲୋକନୃତ୍ୟ:

ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ଭିନ୍ନ ଧରଣର ନୃତ୍ୟକଳା ‘ସମ୍ବଲପୁରୀ ନୃତ୍ୟ’ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ମନରେ ଗଭୀର ଆଲୋଡ଼ନ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଏହାର ନାଚଗୀତରେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଆଦିବାସୀ ଶୈଳୀ ଓ ଗ୍ରାମୀଣ ଛାପ ଏବଂ ସର୍ବୋପରି ମନୋମୁଗ୍ଧକର ସଂଗୀତ ଓ ତାଳ ରହିଛି ।

‘ଡ଼ାଲୁଖାଇ’ ନୃତ୍ୟରେ ଶୁଭିମଧୁର ଓ ଆନନ୍ଦଦାୟକ ସଂଗୀତ ରହିଛି । ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରାମୀଣ ଲୋକମାନଙ୍କର ନିତିଦିନିଆ ଜୀବନ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ସହ ତରୁଣୀମାନଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ଏହାକୁ ‘ଡ଼ାଲୁଖାଇ’ ବୋଲି କୁହାଯାଏ, କାରଣ ଗୀତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦର ଆରମ୍ଭ ଓ ଶେଷରେ ତରୁଣୀ ବାନ୍ଧବୀଙ୍କୁ ସମୋଧନ କରିବା ପାଇଁ ଏହି ଶବ୍ଦଟି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଡ଼ାଲୁଖାଇ ଦେବୀଙ୍କ ବାସସ୍ଥଳୀ ଡ଼ାଲୁଖାଇ କୁଠାରେ ଯୁବତୀମାନେ ଡ଼ାଲୁଖାଇ ଗୀତ ଗାନ କରନ୍ତି ଏବଂ ପରେ ବାହାର ସ୍ଥାନରେ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ନୃତ୍ୟଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପରିହିତ ପୋଷାକ ଓ ଅଳଙ୍କାରମାନ ନୃତ୍ୟକୁ ଅଧିକ ଆକର୍ଷଣୀୟ କରିଥାଏ । ଡ଼ାଲୁଖାଇ ସଂଗୀତ, ନୃତ୍ୟ ଓ ବାଦ୍ୟ ଏକ ଉଲ୍ଲସିତ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଏଥିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି ଢୋଲ, ନିଶାଣ, ତାସା, ମହୁରୀ ଓ ଝାଞ୍ଜ । ‘ଡ଼ାଲୁଖାଇ-ରେ’ ଶବ୍ଦଟି ଏହି ଗୀତରେ ବାରମ୍ବାର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।

ଡ଼ାଲୁଖାଇ ନୃତ୍ୟ ଏକାଧିକ ସମ୍ବଲପୁରୀ ନୃତ୍ୟଦଳଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପରିବେଷଣ କରାଯାଉଛି । ‘ରସରକେଳୀ’ ଗୀତର ତାଳ ଅନୁସରଣ କରିଥିବା ବିଶ୍ଵପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗୀତ ‘ରଙ୍ଗବତୀ’ ସମ୍ବଲପୁରୀ ଦ୍ଵୈତ ନୃତ୍ୟଭାବେ ଆଦୃତି ଲାଭ କରିଛି ।

ସମ୍ବଲପୁରୀ (ବଜାସାଲ) ନୃତ୍ୟ :

ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିବା ସମ୍ବଲପୁରୀ ନୃତ୍ୟର ଡ଼ାଲୁଖାଇ, ରସରକେଳୀ, ମାଏଲାଜଡ଼, ହୁଟକୁହୁଟା ଏବଂ ବଜାସାଲ ଭଳି ଅନେକ ନୃତ୍ୟକଳା ରହିଛି । ସମ୍ବଲପୁରୀ ବଜାସାଲ ନୃତ୍ୟ ରୂପ କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାର ବିଭିନ୍ନ ଅନୁଷ୍ଠାନର କଳାକାରମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇପାରିଛି ।

ବଜାସାଲ ହେଉଛି ଘର ବାହାରେ କାଠଖୁଣ୍ଟ, ବରଗା ଓ ଛୋଟ ଛୋଟ ଗଛଡ଼ାଳ ଓ ପତ୍ରକୁ ଛାତରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରି ଏକ ଖୋଲା ସ୍ଥାନ ଯେଉଁଠାରେ ଯୁବକଯୁବତୀମାନେ ଢୋଲ ବା “ସିଂହବାଦ୍ୟ” ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିବା ଏକ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଓ ମହୁରୀ ଇତ୍ୟାଦି ପାରମ୍ପରିକ ବାଦ୍ୟ ରାତିସାରା ବଜାନ୍ତି । କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାର ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ବିବାହ ଉତ୍ସବ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ଅବସରରେ ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଢୋଲ ବାଦକମାନଙ୍କ ସହ ତାଳେ ତାଳେ ଯୁବତୀମାନେ ନୃତ୍ୟଗୀତ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ନୃତ୍ୟକୁ ଉପଭୋଗ କରିବା ପାଇଁ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବା ଯୁବକମାନଙ୍କ ସହ ପ୍ରେମ ଓ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ବାକ୍ୟ ବିନିମୟ କରିଥାଆନ୍ତି ।

ଏହି ନୃତ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରାୟୋଜିତ ହୋଇଥାଏ କାରଣ ବିବାହୋତ୍ସବରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଏକତ୍ରିତ ହେଉଥିବା ଆତ୍ମୀୟସ୍ଵଜନଙ୍କ ରହିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ରହୁଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇନଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ବଜାସାଲରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିବା ନୃତ୍ୟଗୀତ ଓ ମଉଜ ମଲ୍ଲିସ୍ଵରେ ସେମାନଙ୍କ ରାତ୍ରିକାଳ ଅତିବାହିତ କରିଥାନ୍ତି ।

ଦଣ୍ଡ ନୃତ୍ୟ:

ଦଣ୍ଡ ନୃତ୍ୟ ହେଉଛି ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗଚାଳନା ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥିବା ଏକ ନୃତ୍ୟକଳା । ଏହା ଓଡ଼ିଶାରେ ବିଭିନ୍ନ ଉତ୍ସବାନୁଷ୍ଠାନରେ ଦିନତମାମା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଏ । ଏହି ନୃତ୍ୟର ଅଂଶଗ୍ରହଣକାରୀମାନେ ଭଗବାନ ଶିବ ଓ ଦେବୀ ପାର୍ବତୀଙ୍କର ଭକ୍ତ ଅଟନ୍ତି । ଦଣ୍ଡ ନୃତ୍ୟ ଚୈତ୍ର ଓ ବୈଶାଖ ମାସରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ଅନଗ୍ରସର ଜାତିର ପୁରୁଷ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହି ନୃତ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଏ । ଦଣ୍ଡ ନୃତ୍ୟର ଅଧିକାଂଶ ନର୍ତ୍ତକ ଯୋଡ଼ି ଯୋଡ଼ି ହୋଇ ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ କଥୋପକଥନ କରନ୍ତି । ଯଦିଓ ଏହା ଧର୍ମୀୟ ଭାବନା ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ, ଲୋକଗୀତ ସହ ଯୋଡ଼ି ହୋଇ ରହିଥିବା ଏହି ନୃତ୍ୟ ଗ୍ରାମୀଣ ଜୀବନର ବିବିଧ ଚିତ୍ରକୁ ଦର୍ଶାଇଥାଏ । ଦଣ୍ଡ ନୃତ୍ୟର ସମସ୍ତ ରୀତିନୀତି ଚାଲିଥିବା ସମୟରେ ଢୋଲ ଦ୍ୱାରା ତାଳ ଓ ମହୁରୀ ଦ୍ୱାରା ସଂଗୀତ ପରିବେଷଣ କରାଯାଇଥାଏ । ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ବୀରତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଗାଥାକାବ୍ୟ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଦଣ୍ଡ ନୃତ୍ୟ ଢେଙ୍କାନାଳ, ଅନୁଗୁଳ, ନୟାଗଡ଼, ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ସମେତ ରାଜ୍ୟର କେତେକ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ରହିଛି ।

ଯୋଡ଼ି ଶଙ୍ଖ ଓ ରଣପା ନୃତ୍ୟ:

ବାଦ୍ୟ ଓ ନୃତ୍ୟର ମିଳିତ ରୂପ ହେଉଛି ଯୋଡ଼ି ଶଙ୍ଖ । ଏହା ଗ୍ରାମ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତର ଏକ ଅନନ୍ୟ ଉପସ୍ଥାପନା । ଶଙ୍ଖ ବାଦନ କଲାବେଳେ ଶଙ୍ଖୁଆଡ଼ି ଶଙ୍ଖ ଓ ଶାରୀରିକ ଗତିଶୀଳତା ମଧ୍ୟରେ ତାଳମେଳ ରକ୍ଷା କରେ । ଏହି କଳା ହେଉଛି ସାମରିକ, ଏହାର ଭାବ ଗ୍ରାମୀଣ ଓ ବେଶଭୂଷା ଅତୀବ ସୁନ୍ଦର । ଶଙ୍ଖ ସହିତ ଯେତେବେଳେ ‘ଚାଙ୍ଗୁ’ ଓ ‘ମହୁରୀ’ ମିଳିତ ଭାବେ ବାଦନ କରାଯାଏ, ସେତେବେଳେ ତାହା ବିଭିନ୍ନ ଭାବର ସାଙ୍ଗୀତିକ ମୂର୍ଚ୍ଛନା ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଠେଙ୍ଗା ରଣପାର ଆକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ ହେଉଛି ପାଦରେ କାଠନିର୍ମିତ ଦୀର୍ଘ ସ୍ତମ୍ଭ ଲଗାଇ ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ । ପାଦତଳେ କାଠର ସ୍ତମ୍ଭ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗତିକରି ପ୍ରଦର୍ଶିତ ନୃତ୍ୟକୁ ‘ରଣପା ନୃତ୍ୟ’ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳର ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଯାଦବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ । ଦୋଳଯାତ୍ରା ଓ ଗିରି ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ପୂଜା ସମୟରେ ଯୁବକମାନେ ଏହି ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥାନ୍ତି । ସେଠାରେ କୌଣସି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ଆବଶ୍ୟକତା ନଥାଏ । ସେମାନେ କେବଳ କୃଷ୍ଣଲୀଳା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗୀତ ଗାନ କରନ୍ତି ଓ ‘ବାଜେଣୀ’ ନାମକ ଏକ ଲୌହ ନିର୍ମିତ ‘ପାଦ’ର ତାଳ ଅନୁସାରେ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଓ ଏହା ରୁଣ୍ଡୁଝୁଣୁ ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଏବେ ଏହାକୁ ନୂତନ ରୂପ ଦିଆଯାଇଛି ଓ ଏଥିରେ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଛି । ଏହି ନୃତ୍ୟର ଅନେକ ଶାରୀରିକ କୌଶଳ ରହିଛି ଯାହା ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବହୁଳ ପ୍ରଶଂସିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଯୋଡ଼ି ଶଙ୍ଖ ଓ ରଣପା ନୃତ୍ୟ ରାଜ୍ୟର ଏକ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ସଂସ୍ଥା ଗଞ୍ଜାମ ନରେନ୍ଦ୍ରପୁରର ‘ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଯୁଗଳ ଶଙ୍ଖ ବାଦ୍ୟ ଲୋକନୃତ୍ୟ କଳା ଅନୁଷ୍ଠାନ’ ଦ୍ୱାରା ପରିବେଷିତ ହେଉଛି ।

ଗଦବା ଲୋକ ନୃତ୍ୟ:

ଗଦବା ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଜନଜାତି, ଭାଷା ଆଧାରରେ ସେମାନଙ୍କୁ ମୁଣ୍ଡାରି ବା କୋଲାରିଆନ୍ ଭାବେ ବର୍ଗୀକରଣ କରାଯାଇଛି । ସେମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ କୃଷିଜୀବୀ, ଶ୍ରମିକ ଏବଂ ଶିକାରୀ ଶ୍ରେଣୀର ଆଦିବାସୀ ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୁଅନ୍ତି । କୁହାଯାଏ ଯେ ସେମାନେ ଗୋଦାବରୀ ଅବବାହିକାରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ଜନଜାତିର ମୂଳ ଅଧିବାସୀ, ପରେ କୋରାପୁଟରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି ।

ଗଦବା ରମଣୀମାନେ ଏକ ପ୍ରକାର ସୁନ୍ଦର ‘କେରାଙ୍ଗ’ ଶାଢ଼ୀ ପରିଧାନ କରନ୍ତି । ତାହା ଉପରେ ନାଲି, ସବୁଜ ଓ ହଳଦୀ ରଙ୍ଗର ପଟା ପଟା ଦାଗ ରହିଥାଏ । ଗୋଟିଏ ‘କେରାଙ୍ଗ’ ଶାଢ଼ୀ ଆଜୀବନ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇପାରେ ।

ଗଦବାମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ନୃତ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ‘ଡଢେମସା’ ହେଉଛି ଅନ୍ୟତମ । ଏହା ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ନୃତ୍ୟ ଓ ସାଧାରଣତଃ ଦଶହରା, ପୌଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଓ ଚୈତ୍ର ପର୍ବ ଭଳି ସାର୍ବଜନୀନ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ସମୟରେ ଏହା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଏ । ଉଭୟ ପୁରୁଷ ଓ ମହିଳା ଏହି ନୃତ୍ୟରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ।

ଗଦବା ରମଣୀମାନେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ଅଣ୍ଡାର ପଛପଟେ ହାତ ରଖି ଅର୍ଦ୍ଧ-ବୃତ୍ତାକାରରେ ଛିଡ଼ା ହୁଅନ୍ତି । ସେମାନେ ବାମ ଗୋଡ଼ ଆଗକୁ ଓ ଡ଼ାହାଣ ଗୋଡ଼ ପଛକୁ ରଖି ଏକ-ଦୁଇ ଭଳି ସାଧାରଣଭାବେ ପାଦ ପକାଇ ନୃତ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ବେଳେବେଳେ ସେମାନେ ଦୁଇଗୋଟି ଦଳରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଏବଂ ପରେ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ପୁଣିଥରେ ଦୁଇ ଗତିରେ ଆଖି ଭାଙ୍ଗି ପଛକୁ ଓ ଆଗକୁ ଆଠ ଓ ଚାରି ମୁଦ୍ରାରେ ପାଦ ପକାଇ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ।

ଗଦବା ପୁରୁଷ ଓ ନାରୀ ବର୍ଷତମାମ ଅନ୍ୟ ଜନଜାତିମାନଙ୍କର ନୃତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ନିଜ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥାଆନ୍ତି । ବିଭିନ୍ନ ସାମାଜିକ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ସବୁ ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଏ ।

ଗଦବା ନୃତ୍ୟସବୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆକର୍ଷଣୀୟ ଓ ଆମୋଦଦାୟକ ହୋଇଥାଏ । ଗଦବାମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ଢୋଲ, ଟମକ ଓ ମହୁରୀ । ସଂଗୀତର ଶୈଳୀଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ସରଳ । ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣ ଡାଳ ସହିତ ତିନିରୁ ଚାରି ଧାଡ଼ିର ହୋଇଥାଏ ।

ଖରିଆ ନୃତ୍ୟ (ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

ଖରିଆ ଯୁବକ ଯୁବତୀ ଏକତ୍ର ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । କେବେ କେବେ ସେମାନେ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ଅଲଗା ଅଲଗା ଧାଡ଼ିରେ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବୃଦ୍ଧବୃଦ୍ଧାମାନେ ନୃତ୍ୟରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଓ ଗୀତ ସାଙ୍ଗରେ ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷଣ କରାଯାଏ । ମୁଖ୍ୟତଃ, ଖରିଆ ନୃତ୍ୟକୁ ୫ ଗୋଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ଯଥା : (କ) ହରିଆରୋ, (ଖ) କିନଭର (ଗ) ହଲକା, (ଘ) କୁଡ଼ୁବିଙ୍ଗ ଓ (ଙ) ଯଦୁରୀ । ତାଳ ଅନୁସାରେ ଶରୀରକୁ ଦୋଳାୟମାନ କରିବା ଖରିଆ ନୃତ୍ୟର ଆକର୍ଷଣୀୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ଆଗକୁ ଓ ପଛକୁ ଗତି କରି, ହାଲକା ଭାବେ ଓ ଜୋର୍ରେ ପାଦ ପକାଇ ଏବଂ ବେଳେବେଳେ ଚକ୍ରାକାରରେ ସ୍ତମ୍ଭ ଭଳି ଖରିଆମାନେ ନୃତ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ।

କୋୟା ନୃତ୍ୟ (କୋରାପୁଟ) :

କୋୟାମାନେ ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି ଯେଉଁଥିରେ ପୁରୁଷମାନେ ସେମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ମଇଁଷି କିମ୍ବା ବନ୍ୟ ମଇଁଷିର ଶିଙ୍ଗକୁ ବାନ୍ଧି ଦିଅନ୍ତି ଓ ଛାୟା ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟାପୃତ ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ମହିଳାମାନେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଅନ୍ୟ ଜଣଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ହାତ ପକାଇ ବୃତ୍ତାକାରରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ।

ପରଜା ନୃତ୍ୟ (କୋରାପୁଟ) :

ପରଜା ନୃତ୍ୟରେ ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତ କିଶୋରୀ ଓ ଅଳ୍ପବୟସ୍କା ବିବାହିତା ମହିଳାମାନେ ଏକ ଶୃଙ୍ଖଳ ରଚନା କରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୁଅନ୍ତି । ଏଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁବତୀ ତା’ର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଥିବା ଯୁବତୀର ଅଣ୍ଡାକୁ ଡ଼ାହାଣ ହାତରେ ଧରି ତୃତୀୟ ଯୁବତୀର ବାମ କଣ୍ଠଶୀଳକୁ ଜାବୁଡ଼ି ଧରେ । କିଶୋରୀମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଆକାର ଅନୁସାରେ ନିଜକୁ ସଜାଡ଼ି ରଖନ୍ତି - ନ’ରୁ ଏଗାର ବର୍ଷ ଭିତରେ ଥିବା କମ୍ ବୟସର ପିଲା ଗୋଟିଏ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଛିଡ଼ା ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦଳର ମୁଖ୍ୟ ସମୟ ସୂଚାଇବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଡ଼ାହାଣ ହାତରେ ଏକ ମୟୂର ପରର ଦଣ୍ଡ ଧରି ରହିଥାଆନ୍ତି । ତିନିରୁ ଚାରିଜଣ ଯୁବକ ନୃତ୍ୟ ହେଉଥିବା ସ୍ଥାନର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଛିଡ଼ା ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଗୀତାର ଭଳି ଏକ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବଜାଇ ଗୀତ ଗାୟନ କରନ୍ତି । ସେତିକିବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଶୃଙ୍ଖଳରେ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇଥିବା ଯୁବତୀମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଦଳପତିଙ୍କ ଦୋଳାୟିତ ଦଣ୍ଡର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁଯାୟୀ ଯଥା ସମୟରେ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏଥିରେ ସେମାନେ ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ କେତେବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ୟଧାଡ଼ି ତ ଆଉ କେତେବେଳେ ବକ୍ରକୁଣ୍ଡଳୀ ଆକାରରେ ଓ ଆଠ ଅଙ୍କ (୮) ଆକୃତିରେ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ କଳା ନୈପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥାଆନ୍ତି, ପୁଣି ତା’ପରେ ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ପୂର୍ବ ଧାଡ଼ିକୁ ଫେରିଯାଇ ଗୋଟିଏ ଧାଡ଼ିରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୁଅନ୍ତି । ସେମାନେ ସାପ ଭଳି କିଛି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରଙ୍ଗୀନ୍ ଜିନିଷକୁ ପବନରେ ଫୁଙ୍କି ବାରମ୍ବାର କେତେବେଳେ ଭିତରକୁ ତ କେତେବେଳେ ବାହାରକୁ, କେତେବେଳେ ଧୀରେ ତ କେତେବେଳେ

ଅତି ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ଜୋରରେ ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । ଏହାକୁ ଦର୍ଶକମାନେ ଦେଖି ହର୍ଷୋଲ୍ଲାସରେ ବିଭୋର ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ନୃତ୍ୟାଙ୍ଗନାମାନେ ନିଗୁଡ଼ୁ ଅର୍ଥସମ୍ବଳିତ ଗୀତ ବୋଲି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ଉଠନ୍ତି, ମାତ୍ର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଥିବା ଯୁବକମାନେ ଅନବରତ ଗୀତ ଗାୟନ କରି ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । ନୃତ୍ୟ କରୁଥିବା ଦଳର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରାୟ ୬ ପ୍ରକାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ତାଳରେ ପାଦ ପକାଏ ଏବଂ ସେତିକିବେଳେ ନୃତ୍ୟରତା ଯୁବତୀମାନେ ସଙ୍ଗୀତର ତାଳେ ତାଳେ ସେମାନଙ୍କର ଶରୀରକୁ ଗତିଶୀଳ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନେ ପରିଧାନ କରିଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ମିଶ୍ରିତ ଧାତୁରେ ନିର୍ମିତ ଚୁଡ଼ିରେ ରୁଣୁଝୁଣୁ ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି । ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଚୈଳ ଲଗାଇ ଓ ପୁଷ୍ପରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇଥିବା ମଧୁଚନ୍ଦ୍ର ପରିଧାନ ପୂର୍ବକ ଏକ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ପରିବେଶରେ ଯୁବତୀମାନେ ଅତୀବ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।

ଓରାଓଁ ନୃତ୍ୟ (ସୁନ୍ଦରଗଡ଼):

ଗ୍ରାମ୍ୟ ମୁଖ୍ୟଙ୍କ ଘର ନିକଟସ୍ଥ (ଗାଁ କୁଡ଼ ଗୃହ ଆଗରେ ଥିବା) ମଣ୍ଡପ ସମ୍ମୁଖରେ ମୁକ୍ତାକାଶରେ ଏହି ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥାଏ । ଯେତେବେଳେ ଯୁବକମାନେ ମଣ୍ଡପ (ଆକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥରେ ପିଣ୍ଡା) ନିକଟକୁ ଯାଇ ଭୋଲ ବାଦନ କରନ୍ତି, ଯୁବତୀମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଘରୁ ବାହାରି ଯାଇ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚନ୍ତି । ଏହି ନୃତ୍ୟର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଉଛି ଗୋଲାକୃତିରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷଣ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ହାତ ଧରି ଯୁବକମାନେ ନୃତ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି ଓ ଜଣେ କୁଶଳୀ ନର୍ତ୍ତକଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଅନେକ ଥର ଗୋଲାକାରରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ତା’ପରେ ତ୍ୱମ୍ବର ତାଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ, ଯାହାକି ପ୍ରକୃତ ନୃତ୍ୟର ପ୍ରାରମ୍ଭର ସୂଚନା ଦିଏ । ସେତେବେଳେ ନୃତ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେବା ପାଇଁ ଅନେକ ସମୟ ଧରି ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିବା ଯୁବତୀମାନେ ନୃତ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ସେମାନେ ବାମ ଗୋଡ଼ ଆଗକୁ ଓ ଡାହାଣ ଗୋଡ଼ ପଛକୁ କରି ତଥା ଶରୀରକୁ ଆଗକୁ ଓ ପଛକୁ ବଙ୍କା କରି ବୃତ୍ତାକାରରେ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ତମ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଥିବା ଯୁବତୀଙ୍କ ଅଣ୍ଟାରେ ହାତକୁ ହାତ ଛଦି ଠିଆ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ତ୍ୱମ୍ ବାଦ୍ୟ ତାଳର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅନୁଯାୟୀ ନୃତ୍ୟର ପଦଚାଳନା ମଧ୍ୟ ବଦଳିଥାଏ ।

ଶରୀରର ଅଣ୍ଟା ଠାରୁ ଉପରକୁ ଅଙ୍ଗତାଳନା, ଆଣ୍ଡୁ ଭାଙ୍ଗି ନାଟିବା, ଡାହାଣ ପାଦକୁ ପଛକୁ ପକାଇବା ଓ ବାମପାଦକୁ ଆଗକୁ ନେବା ଏବଂ ନିତମ୍ବର ତଳନ ଆଦି ଏହି ନୃତ୍ୟର କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ।

ଗୀତ ଓ ବାଦ୍ୟର ତାଳେ ତାଳେ ଏହି ନୃତ୍ୟ ରାତ୍ରିର ବିଳମ୍ବିତ ପ୍ରହର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲେ । ନୃତ୍ୟ ମଝିରେ ବେଳେ ବେଳେ ହାସ୍ୟରସ ପରିବେଷଣକାରୀମାନଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ଘଟେ । ଏହି ଚରିତ୍ରମାନେ ସାଧାରଣତଃ କୌତୁହଳପ୍ରଦ ପୋଷାକ ପରିଧାନ କରିଥିବା କିଛି ବୟସ୍କ ବ୍ୟକ୍ତି । ସେମାନେ ମଦ୍ୟପାନ କରିଥାଆନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଆଚରଣ ମହିଳା ଓ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ।

କିଶାନ ନୃତ୍ୟ (ସୁନ୍ଦରଗଡ଼)

କିଷାନମାନେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉତ୍ସବରେ ଫାଗୁଣ, ଯଦୁର, କରମା, ଝୁମର ଓ ବିଶା ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନୃତ୍ୟର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଦଚାଳନା ଓ ଭଙ୍ଗୀ ରହିଛି । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ବୃତ୍ତାକାରରେ ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । ସେଥିରେ ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷ ଓ ମହିଳା ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ବିହା ବା ବିବାହ ନୃତ୍ୟରେ ସେମାନେ ନିଜ ଭାଷାରେ ବିବାହ ଗୀତ ଗାୟନ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ନୃତ୍ୟରେ ମାଦଳ ହେଉଛି ଏକମାତ୍ର ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ।

ଚାଙ୍ଗୁ ନୃତ୍ୟ (ସୁନ୍ଦରଗଡ଼)

ବଣାଇର ପାର୍ବତ୍ୟାଞ୍ଜଳର ଘଞ୍ଚ ଜଙ୍ଗଲରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ପାହାଡ଼ି ଭୂୟାଁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚାଙ୍ଗୁ ନୃତ୍ୟ ଏବେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଏକା ଗ୍ରାମର ଅଥବା ପଡୋଶୀ ଗ୍ରାମର ଭୂୟାଁ ଯୁବକଯୁବତୀମାନେ ନିଜ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଏକାଠି ନାଟିବାର ସ୍ୱାଧୀନତା ଅର୍ଜନ କରିଥାନ୍ତି । ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ସମୟରେ ଜଣେ ଯୁବକ ପସନ୍ଦ ମୁତାବକ ବିବାହ ଇଚ୍ଛା ରଖି ଅନ୍ୟ ଜଣେ

ଯୁବତୀର ହାତ ଧରି ଜଙ୍ଗଲକୁ ଚାଲିଯାଏ । ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ଏଭଳି ବିବାହ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଓ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ପାରମ୍ପରିକ ସାମାଜିକ ସ୍ୱୀକୃତି ମିଳିଥାଏ ।

ଭୂୟାଁମାନଙ୍କର ଚାଙ୍ଗୁର କେତେକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ରହିଛି, ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ ଜନଜାତିଙ୍କ ନୃତ୍ୟ ପରି ଏହା ଏତେ ଜୀବନ୍ତ ନୁହେଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚାଙ୍ଗୁରବାଦକ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଚାଙ୍ଗୁ ବଜାଇ ବୃତ୍ତାକାରରେ ଢେଙ୍କ ଢେଙ୍କ ଚାଲନ୍ତି । ସେମାନେ ଗ୍ରାମର ଗୀତିକାରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଛାନ୍ଦ, ଚଉପଦୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାମୋଦୀପକ ଗୀତ ଗାନ କରନ୍ତି । ଯୁବତୀମାନେ ନୃତ୍ୟ କରୁଥିଲାବେଳେ ସାଧାରଣତଃ ନିଜକୁ ଆବୃତ ରଖୁଥାନ୍ତି ଓ ଯୁବକମାନଙ୍କର ଠିକ୍ ବିପରୀତ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ସେମାନେ ଆଗକୁ ଗଲେ ଯୁବକମାନେ ପଛକୁ ଯାଆନ୍ତି ଓ ଅନୁରୂପଭାବରେ ଯୁବକମାନେ ଆଗକୁ ଗଲେ ଯୁବତୀମାନେ ପଛକୁ ଯାଇଥାଆନ୍ତି । କଟିଦେଶର ଚାଳନା ଓ ଭଙ୍ଗାକୁ ଏହି ନୃତ୍ୟରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

ଝୁମର ନୃତ୍ୟ (ସୁନ୍ଦରଗଡ଼)

ଝୁମର ନୃତ୍ୟ ବଣାଇ ଅଞ୍ଚଳର ମୁଣ୍ଡାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ । ଝୁମର ଗୀତ ଅନୁସାରେ ଏହି ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ହେଉଥିବାରୁ ଏହାର ନାମକରଣ ଏପରି ହୋଇଛି । ଏହା ଏକ ଦଳଗତ ନୃତ୍ୟ ଏବଂ ଏଥିରେ ଉଭୟ ପୁରୁଷ ଓ ମହିଳା ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଆନ୍ତି । ମହତୋତ୍ସାବମାନେ ମଧ୍ୟ ଝୁମର ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ କେବଳ ପୁରୁଷମାନେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଆନ୍ତି । ଚୈତ୍ର ପର୍ବ, କୁମାର ଉତ୍ସବ ଓ କାଳୀପୂଜା ଅବସରରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଏ । ମଣିବନ୍ଧ, କଟିଦେଶ ଓ ଶରୀରର ତରଙ୍ଗାୟିତ ଗତି ହେଉଛି ଏହି ନୃତ୍ୟର ବିଶେଷତ୍ୱ । ଏହାର ମିଶ୍ରିତ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗା ପାଇଁ ଏହି ନୃତ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୁସ୍ତକର ମନେ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରେ ତାଳ ଓ ନୃତ୍ୟର ସୁସମନ୍ୱୟ ଘଟିଥାଏ ।

ବଣ୍ଡି ବୁଡାଲ (ସୁନ୍ଦରଗଡ଼)

ବଣ୍ଡି ବୁଡାଲର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଏକ ଭଙ୍ଗା ବୋତଲ । ଏହାର ଏଭଳି ନାମକରଣ ବିଷୟରେ କିଛି ଜଣାନାହିଁ । ମେଳା, ମହୋତ୍ସବ ଓ କେତେକ ପବିତ୍ର ଅବସରରେ ଏହି ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥାଏ । ୨ ରୁ ୩ ଜଣ ପୁଅପିଲା ନିଜ ନିଜକୁ ଝିଅ ବେଶରେ ସଜାଇ ହୋଇ କାମୋଦୀପକ ମୁଦ୍ରାରେ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ଆଉ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ନୀତି ନିୟମ ବିନା ସେମାନଙ୍କ ସହ ଏଣୁ ତେଣୁ ନୃତ୍ୟ କରେ । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ପ୍ରାୟତଃ ପ୍ରେମ ଗୀତ ଗାଇ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏହି ଗୀତଗୁଡ଼ିକୁ ସମବେତ ସ୍ୱରରେ ଗୋଟିଏ ଗାୟକ ଦଳ ପୁନର୍ବାର ଦୋହରାଇଥାଆନ୍ତି । ବେଳେବେଳେ ପୁରାଣ କଥାକୁ ନେଇ ଗୀତ ଗାନ କରାଯାଏ । ନୃତ୍ୟ ସହିତ ଢୋଲକ ଓ ପିଢ଼ଲ ଝାଞ୍ଜ ବଜାଯାଇଥାଏ । କେବେକେବେ ନୃତ୍ୟର ଠାଣି ଓ ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ଅଶ୍ଳୀଳ ମନେହୋଇଥାଏ ଓ ନୃତ୍ୟଟି ଲଘୁ ଆମୋଦପ୍ରମୋଦର ମାଧ୍ୟମ ହୋଇଥାଏ ।

କରମା ନୃତ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର):

ସମ୍ବଲପୁରର ବିଞ୍ଜାଲ, ଖରିଆ, ଓରାଓଁ, କିଶାନ ଓ କୋଲ ଜନଜାତିର ସବୁଠୁ ବେଶୀ ମନୋରମ ନୃତ୍ୟ ହେଉଛି କରମା । ଏହି ପାରମ୍ପରିକ ନୃତ୍ୟ ‘କରମସାନି’ ବା ‘କରମାରାଣୀ’ ଦେବୀଙ୍କ ସମ୍ମାନାର୍ଥେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଏ । ସେ ସନ୍ତାନପ୍ରାପ୍ତିର ଆଶୀର୍ବାଦ ଦିଅନ୍ତି ତଥା ସୌଭାଗ୍ୟ ଓ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ପାଇଁ ଦାୟୀ ଅଟନ୍ତି । ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ଯୁବକଯୁବତୀମାନେ ଗୀତ ଗାଇ ଓ ଭୋଲ ବଜାଇ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି । ‘କରମ’ ବା ଶାଳ ବୃକ୍ଷର ଏକ ଢାଳ ଗ୍ରାମକୁ ନିଆଯାଏ । ଗ୍ରାମ ପୂଜକ ଏହି ଢାଳ ଉପରେ ମଦ ଢାଳି ପୂଜା କରନ୍ତି ଏବଂ ତାଉଳ (ଭାତ) ଓ ମିଠା ଭୋଗ ରୂପେ ଅର୍ପଣ କରନ୍ତି । ଗୋଟାଏ କୁକୁଡ଼ା ବଳି ପଡ଼େ ଓ ଏହାର ରକ୍ତ ସେହି ଢାଳ ଉପରେ ଅର୍ପଣ କରାଯାଏ ।

ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ପୂର୍ବରୁ ନୃତ୍ୟଶିଳ୍ପୀମାନେ ମଞ୍ଚସ୍ଥଳୀକୁ ଦୁଇ ଧାଡ଼ିରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି । ଭୋଲ ଓ ଝାଞ୍ଜବାଦକ ତଥା ଗାୟକମାନେ ସମତାଳରେ ସେମାନଙ୍କ ସହ ଯୋଗଦିଅନ୍ତି । ବିଞ୍ଜାଲ ନୃତ୍ୟଶିଳ୍ପୀମାନେ ଯୁବସୁଲଭ ଉତ୍ସାହ ଓ ଉଦ୍ଗାଦନରେ ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷଣ କରନ୍ତି ଓ ଏହା ଖୁବ୍ ମନୋରମ ତଥା ଆନନ୍ଦଦାୟକ ହୋଇଥାଏ । ନୃତ୍ୟ ଚାଲିଥିଲାବେଳେ ହ୍ରମ୍ବର ତାଳ

ଅନୁସାରେ ନୃତ୍ୟଶିଳ୍ପୀମାନେ କେବଳ “ହାଏ” ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ନୃତ୍ୟ ଦଳର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ସଦସ୍ୟ ନାଲି ପଗଡ଼ି ପରିଧାନ କରନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ମୟୂର ପର ବନ୍ଧାଯାଇଥାଏ ଓ ନୃତ୍ୟ କଲାବେଳେ ସମସ୍ତେ ଡାହାଣ କିମ୍ବା ବାମ ହାତରେ ଏକ ଦର୍ପଣ ଧରିଥାଆନ୍ତି । କୁମାରୀମାନେ ଖୁବ୍ ଆଗ୍ରହର ସହିତ ନୃତ୍ୟ ଉପଭୋଗ କରନ୍ତି ଏବଂ ନୃତ୍ୟ କରୁଥିବା ଯୁବକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜର ପସନ୍ଦ ମୁତାବକ ଜୀବନସାଥୀ ବାଛିବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ପାଆନ୍ତି । ଯୁବକମାନଙ୍କର ନୃତ୍ୟ ବନ୍ଦ ହେବା ପରେ ଯୁବତୀମାନେ ନୃତ୍ୟ କରିବା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ମୁଦ୍ରାରେ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଶରୀରକୁ ଆଗ ଓ ପଛ, ଡାହାଣ ଓ ବାମ କରି, ଆଣ୍ଠୁ ଭାଙ୍ଗି, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ହାତ ଛୁଦି ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଓ ମଝିରେ ମଝିରେ ତାଳି ମାରନ୍ତି । ନୃତ୍ୟ ମଝିରେ ଯୁବତୀମାନେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଵରରେ ଏକ ସୁଦୀର୍ଘ ଗୀତ ଗାଇ ବର୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥାଆନ୍ତି । ଯୁବତୀମାନଙ୍କ ନୃତ୍ୟ ଶେଷରେ ଉଭୟ ଯୁବକ ଓ ଯୁବତୀ ଦୁଇଟି ଅଲଗା ଅଲଗା ଧାଡ଼ିରେ ପରଦିନ ସକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ବୃକ୍ଷତଳକୁ ଏକ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ନିଆଯାଇ ଏକ ପୁଷ୍କରିଣୀ ବା ଝରଣାରେ ବିସର୍ଜନ କରାଯାଏ ।

ଡାଲଖାଇ ନୃତ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର):

ଦଶହରା, ଭାଇ ଜିଉଡ଼ିଆ, ଫଗୁଣ ପୁନେଇଁ ଓ ଅନ୍ୟ ପର୍ବପର୍ବାଣୀରେ ବିଞ୍ଚାଳ ସଉରା, କୁନ୍ଦା ଓ ମିର୍ଚ୍ଚା ଜନଜାତିର ଯୁବତୀମାନେ ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷଣ କରନ୍ତି । ନୃତ୍ୟ ଆରମ୍ଭରେ ଯୁବତୀମାନେ ଗୋଟିଏ ଧାଡ଼ିରେ ବା ଅର୍ଦ୍ଧ-ବୃତ୍ତାକାରରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଗୀତ ଗାୟନ କରନ୍ତି । ଏହାକୁ ଡାଲଖାଇ ନୃତ୍ୟ କହାଯାଏ ।

ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷଣ ବେଳେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଡ୍ରମ୍ ଯଥା- ଢୋଲ, ନିଶାଣ ଓ ଟମକୀ ଏବଂ ତୁରୀ, ମହୁରୀ ଆଦି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବଜାଯାଇଥାଏ । ନୃତ୍ୟଦଳ ସହିତ ଢୋଲବାଦକ ମଧ୍ୟ ନୃତ୍ୟ କରିଥାଆନ୍ତି । ଅନ୍ୟ କଳାକାରମାନେ ନିଜ ନିଜର ସ୍ଥାନରେ ବସି ରହି ସେମାନଙ୍କର ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବଜାଇଥାଆନ୍ତି ।

କୋଇସାବାଡ଼ି ନୃତ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର):

ଗଣ୍ଡା ବର୍ଗର ଗଣ୍ଡ ଓ ଭୂୟାଁ ଜନଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ । ଦୁଇଫୁଟ ଲମ୍ବର ବାଡ଼ି ଧରି କେବଳ ପୁରୁଷ ନର୍ତ୍ତକ ଏହି ନୃତ୍ୟ କରିଥାଆନ୍ତି । ସେମାନେ ଗାନ କରୁଥିବା ଗୀତର ତାଳ ଅନୁସାରେ ବାଡ଼ିକୁ ବାଡ଼ିରେ ବଜାଇ ବିଭିନ୍ନ ମୁଦ୍ରାରେ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ସ୍ଥାନୀୟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ବଜାଯାଇଥାଏ । ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ପ୍ରେମକଥା ଉପରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଭାଷାରେ ରଚନା କରାଯାଇଥାଏ ।

ହୁମୋ ଓ ବଉଲି ନୃତ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର):

ବିଭିନ୍ନ ପବିତ୍ର ଉତ୍ସବାନୁଷ୍ଠାନରେ ଅବିବାହିତ ଯୁବତୀମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଉପରୋକ୍ତ ଦୁଇଗୋଟି ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥାଏ । ସେମାନେ ଦଳଗତ ଭାବେ ଗୀତ ଓ ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ବେଳେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇନଥାଏ । ନୃତ୍ୟର ପାଦତାଳନା ଓ ଗତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନ୍ଦର ହୋଇଥାଏ ।

ଯାତ୍ରା:

ଯାତ୍ରା କହିଲେ ଗଣନାଟ୍ୟକୁ ବୁଝାଇଥାଏ । ଏଥିରେ ନାଟକ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥାଏ, ଯେଉଁଥିରେ କି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଚରିତ୍ରମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଭୂମିକା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏଥିରେ ସଂଗୀତ, ନୃତ୍ୟ, ଅଭିନୟ, ଗୀତ ଓ ନାଟକୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ସମିଶ୍ରିତ ହୋଇଥାଏ । ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଗଣନାଟ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଧାର୍ମିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ବିଷୟରେ ଅବଗତ କରାଯାଉଥିଲା । ସମ୍ପ୍ରତି ଯାତ୍ରା ନିମନ୍ତେ ନାଟକ ରଚନା ଶୈଳୀରେ ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଛି । ଯାତ୍ରାଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ପୌରାଣିକ, ଐତିହାସିକ କିମ୍ବା କାଳ୍ପନିକ ବିଷୟ ଉପରେ ଆଧାରିତ ହୋଇ ରହିନାହିଁ, ଏଗୁଡ଼ିକ ଆଧୁନିକ ସ୍ଵାଦକୁ ଖାପ ଖୁଆଇ ସାମାଜିକ କଥାବସ୍ତୁକୁ ନେଇ ରଚିତ ହେଉଛି ।

ଏକ ସାଧାରଣ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଉପରେ ଯାତ୍ରା ପରିବେଷଣ କରାଯାଏ ଓ ଏହା ଚାରିପଟେ ଦର୍ଶକମାନେ ଉପବେଶନ କରିଥାଆନ୍ତି । ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ବାହାରେ ସମବେତ ସଂଗୀତ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଓ ବାଦ୍ୟକାରମାନେ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସିର୍ (ବସିବା ସ୍ଥାନ)କୁ ଏକ ସିଂହାସନ, ଏକ ଶଯ୍ୟା ବା ରାସ୍ତାପାର୍ଶ୍ୱର ଏକ ବେଞ୍ଚିଭାବେ ବିଭିନ୍ନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।

ଅଭିନେତାମାନେ ନାଟକୀୟ ଭଙ୍ଗୀରେ ଗତି କରନ୍ତି । ସେମାନେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ସଂଳାପଗୁଡ଼ିକୁ କହିଥାଆନ୍ତି, ଯା'ତଳରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ବସିଥିବା ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ସେମାନେ ସହଜରେ ଆକର୍ଷିତ କରିପାରିବେ । ସେମାନଙ୍କର ପୋଷାକ ଆଖି ଝଲାଇ ଦିଏ । ଖଣ୍ଡା ଚକଚକ କରେ ଏବଂ ଜୋରରେ ବାଜୁଥିବା ଝାଞ୍ଜ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କର ସଂଳାପର ଗର୍ଜନ ଶୁଣାଯାଏ । ବେଳେବେଳେ ଅଭିନେତାମାନେ ପ୍ରେମ, ଦୁଃଖ, କରୁଣ ଭଳି ସୂକ୍ଷ୍ମାତିସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବାବେଗକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ପାରଙ୍ଗମ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସରୁକଥାକୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଅତିରଞ୍ଜିତ ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । କାରଣ ସାଧାରଣ ଜୀବନରେ ଥିବା ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକଠାରୁ ସେମାନେ ନିଜକୁ ଅଧିକ ଭାବେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରିବାକୁ ଚାହଁଥାଆନ୍ତି । ସାଧାରଣ ଜୀବନକୁ ଛୁଇଁପାରୁଥିବା ଶ୍ରୁତିମଧୁର ପାରମ୍ପରିକ ସଂଗୀତ, ନୃତ୍ୟଶୈଳୀ, ଗୀତ, ଅଭିନୟ ଓ ହାସ୍ୟରସ ପାଇଁ ଯାତ୍ରା ମନୋରଞ୍ଜନର ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ମାଧ୍ୟମ ରୂପେ ଉଭା ହୋଇଛି । ସାମଗ୍ରିକ ଭାବେ ଓଡ଼ିଶାର ଯାତ୍ରା ସଂସ୍କୃତି ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାଲାଭର ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଭାବେ ରହିଆସିଛି ।

ପାଲା:

ପାଲା ହେଉଛି ଏକ ଦୀର୍ଘ ସାଙ୍ଗୀତିକ ବର୍ଣ୍ଣନା, ଯାହା ବିଭିନ୍ନ ଉଚ୍ଚତାଂଶ ସହିତ ସରଳ ଭାବେ ବୁଝାଇ ଦିଆଯାଏ । ଜଣେ ଗାୟକ ପାଲା ଅନୁଷ୍ଠାନର ମୁଖ୍ୟ ଭାବେ ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟ ଉପରେ ଆଲୋଚନାତ କରିଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ସେ ୪ ରୁ ୫ ଜଣ ସହଯୋଗୀ ବା ପାଳିଆଙ୍କର ସହାୟତା ନିଅନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ମୂଦଙ୍ଗ ବଜାଇବା ବେଳେ ଅନ୍ୟମାନେ ଝାଞ୍ଜ ଭଳି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବଜାନ୍ତି । ପାଲା ଗାୟକ ମହାଭାରତ, ରାମାୟଣ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁରାଣ ଶାସ୍ତ୍ରର ଉପାଖ୍ୟାନମାନ ବର୍ଣ୍ଣନା କରନ୍ତି । ବାଦ୍ୟ ବଜାଉଥିବା ଅନ୍ୟ ସାଥୀମାନେ ତାଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ମୂଳ ବିଷୟବସ୍ତୁର କଥାକୁ ସମବେତ ଭାବେ ଗାନ କରି ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା ସମୟରେ ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ମୂଦଙ୍ଗ ଓ ଝାଞ୍ଜ ବଜାଯାଏ । ଗାୟକ ଓ ତାଙ୍କର ସାଥୀମାନେ ଗୀତ ଗାଉଥିବାବେଳେ ଅତି ସରଳ ତାଳରେ ପାଦ ପକାଇ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ।

ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ପାଲା ଗାୟକ କୌଣସି ଦେବଦେବୀ ବିଶେଷ କରି 'ମା ଶାରଳା'କୁ ଆବାହନ କରି ତାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ଭିକ୍ଷା କରନ୍ତି ଓ ଗାଉଥିବା ଗୀତର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ପାଲା ପରିବେଷଣ ବେଳେ ଆଉ ଜଣେ ଗାୟକ ମୁଖ୍ୟ ଗାୟକଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରନ୍ତି ବା କୌଣସି ବିଷୟକୁ ବିଶଦ୍ଭାବେ ଅବତାରଣା କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରନ୍ତି । ପ୍ରାୟତଃ ପାଲାଗୀତଗୁଡ଼ିକ ସମୃଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ ଓ ସାହିତ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରରୁ ନିଆଯାଏ, ଯାହାର ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟ ସହିତ ମଧ୍ୟ ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ରହିଥାଏ । ପାଲା ଗାୟକ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ସଂଗୀତ ପରିବେଷଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରେତାମାନଙ୍କୁ ନିଜ ସହ ବାନ୍ଧି ରଖିବା ପାଇଁ ନିଜ ମନରୁ ନୂଆ ନୂଆ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଆଲୋଚନାତ କରନ୍ତି । ପାଲା ଗାୟକ ଉତ୍କଳ ପୋଷାକ ପରିଧାନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୁଣ୍ଡରେ ଏକ ଅଳଙ୍କୃତ ପଗଡ଼ି ମଧ୍ୟ ବାନ୍ଧିଥାଆନ୍ତି । ସେ ତାଙ୍କ ହାତରେ ଏକ ଚାମର ଧରିଥାଆନ୍ତି, ଯାହାକୁ ସେ ଆବଶ୍ୟକ ଅନୁଯାୟୀ କେତେବେଳେ ଏକ ଅସ୍ତ୍ର, ପଙ୍ଗା ବା କଲମ ଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ତ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ସେ ଏହାକୁ ଇଶ୍ୱରୀୟ ଆଶୀର୍ବାଦର ପ୍ରତୀକସ୍ୱରୂପ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏହାକୁ ସେ ଏପଟ ସେପଟ ଚରଞ୍ଚାୟିତ ଭାବେ ଉତ୍ତୋଳିତ କରି ଧରନ୍ତି । ଏହିପରି ଭାବେ ସେ ନାଟକ, ଗୀତ ଓ ନୃତ୍ୟକୁ ଏକତ୍ରିତ କରି ଜଣେ ବର୍ଣ୍ଣନାକାରୀ ରୂପରେ ଅଭିନୟ କରନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ସେ ମୂଳ ଉପାଖ୍ୟାନର ସଂଗୀତ ଠାରୁ ଦୂରେଇ ଯାଇଥାଆନ୍ତି ।

ପାଲା ଯାତ୍ରା ଭଳି ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଏତେ ବିସ୍ତାରିତ ହୋଇନଥାଏ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ, ପାଲାର ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଚରିତ୍ର ସବୁନଥାଏ କି ଏହାର ଦୃଶ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଭାବେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇନଥାଏ । ଏହାର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଇତ୍ୟନ୍ତ ଭାବେ

ଥରକୁ ଥର ପରିବେଷଣ କରାଯାଏ, ଜଣେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଶୁଭସୂଚକ ଭାବେ ଆବାହନ କରାଯାଏ ଓ ଏହା ଏକ ପବିତ୍ର ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ସରଳଭାବେ ବୁଝାଇବା ନିମନ୍ତେ ଗାୟକ ଗୀତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧାଡ଼ିକୁ ଗଦ୍ୟରେ ପରିପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି । ଏହାକୁ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ପ୍ରଦର୍ଶନ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇପାରେ ।

ଦାସକାଠିଆ:

ଦାସକାଠିଆ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ଆଉ ଏକ ଆକର୍ଷଣୀୟ ଲୋକକଳା । ସାଧାରଣତଃ ଏହାକୁ ଦୁଇଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି – ଜଣେ ଗାୟକ ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ସାଥୀ, ପରିବେଷଣ କରିଥାନ୍ତି ଏବଂ ଏହା ପାଲାଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ସରଳ । ଏଥିରେ ପୌରାଣିକ କିମ୍ବା ଧର୍ମୀୟ କଥାବସ୍ତୁକୁ ଗୀତି କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରାଯାଏ । ଦୁଇଟି ଛୋଟ ମୋଟା କାଠ ଖଣ୍ଡରେ ନିର୍ମିତ ଏକ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର (ଦାସକାଠିଆ)ର ନାମ ଅନୁସାରେ ଏହା ନାମିତ । ଗାୟକମାନେ ଦୁଇଟି କାଠଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଫାଙ୍କରେ ଏହାକୁ ବାଜାହାତର ବିଶି ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଧରି ତାଙ୍କ ଡାହାଣ ହାତରେ ଦାସକାଠିଆର ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱକୁ ବଜାଇ ଏକ ଛନ୍ଦୋମୟ ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି । ପାଲା ଗାୟକଙ୍କ ଭଳି ସେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାରମ୍ଭରେ କୌଣସି ଦେବତାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ଭିକ୍ଷା କରନ୍ତି । ସମଗ୍ର ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲାବେଳେ ପ୍ରଥମରୁ ସମର୍ପିତ ଥିବା ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମଝିରେ ମଝିରେ ଗୀତ ଗାନ କରାଯାଏ । ପାଲା ତୁଳନାରେ ଦାସକାଠିଆ ପ୍ରଦର୍ଶନର ସମୟ ଅପେକ୍ଷାକୃତ କମ୍ ହୋଇଥାଏ । ଗାୟକମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାଦାସିଧା ପୋଷାକ ପରିଧାନ କରିଥାଆନ୍ତି ଓ ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଭାବେ ପ୍ରତିଭାତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି ।

ଯାତ୍ରା, ପାଲା ଓ ଦାସକାଠିଆ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରଧାନ ବାର୍ତ୍ତାବହ ଅଟେ । ଗ୍ରାମୀଣ ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନ ଉପରେ ଏସବୁର ଅଖଣ୍ଡ ପ୍ରଭାବ ରହିଛି । ଏସବୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଏବେ ଚେଲିଭିଜନ୍ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରସାରିତ ହେଉଛି । ଫଳରେ ସହରାଞ୍ଚଳରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ଲୋକମାନେ ଏହିସବୁ ଲୋକକଳା ସହିତ ପରିଚିତ ହୋଇ ପାରୁଛନ୍ତି ।

